

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка»
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології

Мельник Л.В., Маркотенко Т.С.

ВПРАВИ Й ЗАВДАННЯ
З МОРФЕМІКИ, СЛОВОТВОРУ Й МОРФОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
для студентів спеціальностей
«Дошкільна освіта» й «Початкова освіта»

Старобільськ
2018

УДК 811.161.2 (075.8)

М 48

Рецензенти:

Кизилова В.В. – доктор філологічних наук, професор кафедри філологічних дисциплін навчально-наукового інституту педагогіки і психології Державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»;

Родюк Н.В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»
(протокол № 9 від 30 березня 2018 року)*

М 48

Мельник Л.В. Вправи й завдання з морфеміки, словотвору й морфології української мови для студентів спеціальностей «Дошкільна освіта» й «Початкова освіта» / Л.В. Мельник, Т.С. Маркотенко. – Старобільськ, 2018. – 137 с.

Зошит-посібник «Вправи й завдання з морфеміки, словотвору й морфології української мови» призначено для студентів третього курсу спеціальностей «Дошкільна освіта» й «Початкова освіта» навчально-наукового інституту педагогіки і психології. У ньому передбачено роботу як на практичних заняттях, так і вдома. Частина матеріалу можна опрацювати колективно, частину – індивідуально з метою контролю самостійної роботи. Виконання вправ підвищеної складності (*) дозволить викладачеві додати бали до навчального рейтингу студентів із сучасної української мови.

Зошит-посібник доцільно використовувати при модульно-рейтинговому навчанні, щоб зекономити час на виконання завдань та їх перевірку.

© Мельник Л.В., 2018

© Маркотенко Т.С., 2018

Модуль А

ТЕМА: МОРФЕМІКА

Питання для обговорення

1. Морфеміка як розділ мовознавства.
2. Класифікація морфем української мови.
3. Морф і морфема.
4. Морфемна будова слова. Роль кореневих і афіксальних морфем у формуванні структури слова.
5. Афікси субстанціальні та нульові.
6. Регулярні й нерегулярні, продуктивні й непродуктивні афікси.
7. Поняття про основу. Типи основ.
8. Зміни в морфемній структурі слів у процесі розвитку української мови.

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Морфема – це _____

Морфеміка – це _____

2. Дайте назву тексту і складіть до нього план.

Стояли колись в Україні цілі чумацькі села. І вельми не схожі були вони на всі інші своїм *розташуванням*, забудовою. Садиби переважно починалися від поля й спускалися до яру.

Оселю свою чумаки обов'язково обносили високою загатою: затишно й тепло від неї узимку. Хати були неодмінно дубові, у зруб. ...Гарно та весело *розмальовували* когутиками, квітами, виноградом і вазонами. На грубі, комині теж красиві узорі. Коло вікон, попід стелею хмельками малювали. А *знизу* стіни до вікон мили й змазували білком (особливо перед святами), щоб блищало.

Мав чумак на подвір'ї добру криницю, комори (теж на помостах із мережаними стовпами), льохи, повітки, хліви, обори, кошари. Далі стояла клуня з високим дахом. *Покрівля* усюди була солом'яною. Поміж будівлями росли груші, яблуні, горіхи, крилаті липи (3 календаря).

План

---

3. Випишіть із тексту спільнокореневі слова. Виділіть у них корінь.

---

4. Знайдіть іменники, які складаються з кореня і закінчення. Виділіть корінь.

5. Поміркуйте, у яких словах першого абзаца *с* є частиною кореня, а в яких префіксом. Префікс позначте.

6. Випишіть з другого абзаца слова, які відповідають такій схемі.

∩ ^ _____

∩ ^^ _____

¬ ∩ ^^ _____

¬ ∩ ^ _____

7. У другому абзаці знайдіть лексему з нульовим закінченням, підкресліть його.

8. У виділених словах тексту позначте морфему.

9.3 останнього абзаца випишіть іменники першої відміни. Поясніть правопис закінчень у множині.

10.3 останнього абзаца випишіть дієприкметник. Виконайте його морфемний розбір.

---

11. Знайдіть дієслова з односкладовим коренем. Підкресліть їх у тексті.

12. Випишіть дієслова, у корені яких наявне чергування.

---

13. Доберіть спільнокореневі слова до лексем *квіти*, *малювати*. Позначте всі морфеми.

---

14. Випишіть із тексту 5–6 слів із непохідною основою.

---

15. Доберіть синоніми до слова *вельми*.

---

16. Виберіть з тексту діалектні слова. Запишіть до них літературні відповідники.

---

17. Користуючись тлумачним словником, випишіть лексичне значення слів *льоx, повітка, хлів, крислати*.

---

18. Пригадайте, які форми слів мають нульове закінчення. Наведіть приклади.

---

19. Дайте назву тексту.

У Грінченковому словнику натрапляємо, зокрема, на, здавалось би, не/прозорий вираз *козу водити* «пиячити». Корені його треба шукати якраз у колишніх народних звичаях. «У багатьох селах Малоросії (України), – ро(з/с)повідає фольклорист та етнограф О.Малинка, – існує ще звичай «водити козу» на Різдвяних святках, починаючи з першого дня свята й до «щедрої куті»... Дійові особи: «коза», «призводитель», «міхonoша» й хор парубків. У перший день Різдва (з/с)бираються після обіду в пр(е/и)значеному місці хлопці наряджати «козу». Для цього вони мають у запасі дубовий «лучок» – половина великого обруча, до одного кінці якого пр(е/и)кріплена дерев'яна козиняча голова, а до другого – солом'яний хвіст; від голови до хвоста йде міцний мотузочок – «поводок», або «супоня»... (З/С)початку до хати входить один із учасників і просить у господарів: «Дозвольте козі ввійти до вас у хату пострибати»... «Коза» й «призводитель» стають попереду; за ними ро(з/с)мішуються рядами всі хлопці з хору. Кізoнька «тупотить», переступає з ноги на ногу. Хор співає: «Станьте у ряду. Я козу веду. На

горі коза з козенятами. Ухопив вовчок Козу за бочок, А вовченята – За козенята...».

Таке театралізоване народне дійство можна було спостерігати на Глухівщині ще на початку ХХ ст. П.Чубинський у своїх записах так і занотував: вистава на Різдвяні святки, переважно під Новий рік: гурт хлопців, із яких один одягається козою, ходить по хатах, коза танцює під музику, причому співають особливі пісні. Це називається *водити козу*. Та сучасне значення виразу знайдемо в того ж таки Б.Грінченка: *козу водити* означає «пиячити довгий час, декілька днів». І було за що. Чого тільки не давали господарі учасникам «козячої вистави»! Поминути чинює хату було великою образою для господарів. «Коза» пр(е/и)носила радість, бажала добра, щастя в новому році, пророчила врожай, пр(е/и)плід худоби.

Не/озора багатоманітність національних фразеологізмів убирає в себе численні факти життя того чи іншого народу(З книги «Образи рідної мови»).

20. Випишіть із тексту спільнокореневі слова. Виділіть у них морфеми.

---

21. Знайдіть слова із складною основою. Виділіть у них корені.

22. З другого абзацу випишіть слова, у коренях яких можливі чергування. Проілюструйте їх прикладами.

---

23. Підкресліть слова, у яких немає закінчення. Надпишіть, до яких частин мови вони належать.

24. З другого абзацу виписіть лексеми з нульовим закінченням. Доберіть до них спільнокореневі слова.

---

25. Визначте, у словах тексту *не* виступає префіксом чи часткою.

---

26. Поясніть правопис префіксів, уживаючи на письмі правильну літеру.

27. Знайдіть у тексті дієприслівник. Виділіть у ньому суфікс.

28. Виконайте морфемний розбір підкреслених слів.

---

29. Доберіть до поданих слів спільнокореневі. Покажіть чергування голосних і приголосних звуків.

Подруга – _____

ноша – _____

графіка – _____

підстріштя – _____

хід – _____

топливо – _____

розлука – _____

віз – _____

допомога – _____

30. Покласифікуйте слова, у яких суфікси виконують роль а) словотворчу, б) формотворчу.

Красуня, веселіший, родич, чихнути, ластовиння, беручи, читала, водиця, курчатко, журба, зустрічати, ходивши, кружечка, небеса, радість, будував, тихесенький, довго.

31. Перевірте себе за тестами.

1. Поміркуйте, за допомогою якої морфемі здійснюється граматичний зв'язок між словами:

- а) корінь;
- б) префікс;
- в) суфікс;
- г) закінчення.

2. Укажіть, які морфемі можуть виконувати словотворчу функцію:

- а) корінь;
- б) префікс;
- в) суфікс;
- г) закінчення.

3. Виділіть групи спільнокореневих слів:

- а) гора, горе, горіти;
- б) багристий, багатирський, багаття;
- в) каменяр, каміння, камнепад;
- г) сивина, посивіти, сивий.

4. Виберіть потрібне з дужок.

Нульова флексія не має звукового вираження і (пізнається / не пізнається) через протиставлення іншим флексіям.

5. З'ясуйте, у яких словах немає закінчення:

- а) весело, навприсядки, удвічі;
- б) ліс, базар, світанок;
- в) шосе, таксі, кіно;
- г) приніс, улетів, ріж.

ТЕМА: СЛОВТВІР

Питання для обговорення

1. Словотвір як джерело збагачення мови.
2. Похідні й твірні слова.
3. Поняття твірної основи та форманта.
4. Співвідношення понять „словотворчий тип”, „словотворче значення”, „словотвірна модель”.
5. Морфологічні способи словотворення .
6. Неморфологічні способи словотворення (морфологічно-синтаксичний, лексико-синтаксичний, лексико-семантичний).

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Словотвір – це 1) _____

2) _____

2. Дайте назву тексту і складіть до нього план.

Ми, сучасники, маємо в особі Павла Загребельного видатного майстра українського слова, маємо письменника, чия багатогранна, навдивовижу розмаїта, пристрасна творчість вивела його в ряд тих літераторів, які примножують славу української літератури на світовій арені.

Чому ж він обрав саме художнє слово? Чому обрав саме його, знаючи, що немає праці більш виснажливої, ризикованої, а іноді й просто невдячної?

Зрештою, поміркуйте самі: *учений* приходить у науку тоді, коли вже певна ділянка її вивчена, відвойована в небуття, він лише продовжує пошук на одному етапі. Імовірність успіху тут більш реальна й очевидна. Інша справа творчість. Хоч у літературі вже були О.Пушкін, Т.Шевченко, Л.Толстой, О.Достоевський, Леся Українка – та це лише ускладнює

завдання письменника, а не спрощує його. Як це не парадоксально, а кожен літератор усе мусить починати спочатку. Невдалий дослід у лабораторії вченого просто кане в небуття, а поганий роман жорстоко відкидає літературу назад, і невдача письменника завжди привселюдна.

Хто-хто, а Загребельний з його рідкісним умінням самокритично дивитися на свою творчість знав цей жорстокий норів письменницького ремесла, знав, що в літературу треба йти тільки тоді, коли певен, що не станеш у ній сірим поденником, коли вистачить у тобі мужності беззастережно віддати їй свої дні і ночі, знаючи, що вона безжально черпатиме з тебе снагу, силу й здоров'я, іноді нічого не даючи затомість (В.Яворівський).

План

---

3. Випишіть слова із префіксом *при-*. Які з них утворені префіксальним способом? Доведіть це.

---

4. Знайдіть у тексті прислівники, випишіть їх. Визначте, які з них утворені префіксально-суфіксальним способом.

---

5. У словах *сучасник*, *відвойований*, *безжальний* установіть префікси й суфікси. Чи можна стверджувати, що ці слова утворені префіксально-суфіксальним способом?

---

6. Випишіть із тексту слова, утворені безафіксним способом.

---

7. Від яких слів утворилися лексеми *творчість*, *мужність*?

---

8. Користуючись тлумачним словником, поясніть лексичне значення слова *поденник*. Визначте його спосіб творення.

---

9. З'ясуйте, у лексемі *обрав* суфікс виконує формотворчу чи словотворчу роль.

---

10. Випишіть із тексту слова, утворені за допомогою префікса *не-*.

---

11. Поміркуйте, від якої дієслівної основи (інфінітива чи теперішнього / простого майбутнього часу) утворені дієприкметники *відвойована* і *вивчена*. Покажіть це схематично.

---

12. Випишіть із тексту антоніми. Установіть, це похідні чи непохідні слова.

---

13. Знайдіть у тексті слово, при утворенні якого відбулося чергування кінцевих приголосних основи *ст / ц*, підкресліть його.

14. Випишіть із тексту дієприслівники. Наведіть до них спільнокореневі дієприкметники. Поясніть їхній спосіб утворення.

---

15. Виконайте фонетичний і словотвірний розбір лексеми *завдання*.

---

16. З'ясуйте, яким способом утворене виділене в тексті слово. Додайте власні приклади.

---

17. Випишіть із тексту прикметники, утворені суфіксальним способом.

---

18. Знайдіть у тексті слово, утворене складанням основ, доповненим суфіксацією. Запишіть його, виконайте словотвірний аналіз.

---

19. Дайте визначення.

Твірна основа – це _____

Твірне слово – це _____

Похідне слово – це _____

---

20. Дайте назву тексту. Складіть до нього план.

Піч у всі часи посідала особливе місце: обігрівала житло, у ній готували їжу, на ній спали. Піч була символом домашнього вогнища, гостинності, запорукою добробуту й затишку. За таких обставин вона не могла не ввійти до численних народних звичаїв, повір'їв, обрядів і відповідно – до виразів, за нею завжди оцінювали й господарку: яка піч – така й господиня, не змащена в хаті піч – все одно, що невміта дівчина. Коли молода перший раз уходила до хати молодого, то вона жартівливо, але значуще наголошувала: «Іду сірими волами, щоб позатикати вам роти хвостами. Ступаю правою ногою на поріг, щоб було моє право скрізь. Моя піч, моя й річ». Такі звичаї були на Полтавщині. На Харківщині в печі повсякчас лежало декілька полін дров і стояла вода: огонь пити хоче. На особливу повагу до печі вказує **вираз сказав би, так піч у хаті**. Куплену корову годували хлібом-сіллю з пічної заслінки. І. Франко у своїх «Приповідках» зафіксував сентенцію *шануй себе, піч та й лаву...* як «правило життєвої обережності». Про щасливого в Україні здавна говорили *у печурочці вродився*.

Піч – житло домового. У Галичині молода кидала в піч дві невеличкі хлібини, перед тим як саджати в неї коровай. У піч кидали шматки тіста, або на печі розламували пиріг, або

тільки били пиріг об пиріг, сидячи на печі. Етнограф М. Сумцов називає деякі деталі жертвоприношення домовому: ходили круг печі, торкалися до печі, кланялись у бік печі й цілували її.

Піч ще й «лікувала». Коли дівчинку-немовля хтось зурочив, то мати несла дитя до «сідала, під кури» і клала її на землю – обличчям до печі.

Безліч прикмет і звичаїв пов'язано зі сватанням. Серед інших були «печоглядини». До жениха приходили родичі молодої. При цьому вони робили вигляд, що справляють, мажуть, гладять піч. «Прийшли ми печі гладити», – співається в пісні. Б. Грінченко, котрий подав цей опис, зазначає, що печоглядини тут – печоглядини (оглядання печі), власне, оглядини господарства молодого (В. Ужченко).

План

---

21. Випишіть слова, утворені складанням основ. Позначте в них корені.

---

22. Підкресліть у тексті слово, утворене лексико-синтаксичним способом.

23. Поясніть, чи належать підкреслені слова до одного словотвірного типу.

---

24. Виконайте словотвірний розбір слів *затишок*, *змащена*.

---

25. Випишіть із тексту слова, утворені морфолого-синтаксичним способом. Складіть речення, у яких би вони виступали іншими частинами мови.

---

26. Знайдіть у тексті дієприслівник. Виконайте його словотвірний розбір.

---

27. Яким способом утворені підкреслені слова?

---

28. Випишіть із тексту лексеми, які становлять один словотвірний тип зі словом *Полтавщина*.

---

29. Випишіть із тексту лексеми, у яких можуть відбуватися чергування голосних і приголосних звуків при словотворенні та словозміні. Проілюструйте прикладами.

---

30. Назвіть морфологічні способи словотвору. Проілюструйте прикладами.

---

31. Погрупуйте слова: а) похідні, б) непохідні.

Ліс, мороз, кредитування, бігати, банк, затінок, зелень, біг, лісовик, морозний, крижаний, морозиво, тінь, бігун, морозити, зелено, банківський, кредит, сутінок.

---

32. Прочитайте речення. Знайдіть слова, утворені лексико-синтаксичним способом. Підкресліть їх.

1. Не відкладай на завтра того, що можеш зробити сьогодні (Нар. мудрість).
2. В Україні побутує давній звичай готувати до новорічного столу дванадцять страв (3 календаря).
3. Осінні айстри горілиць зайшлися болем... (Л.Костенко).

33. Складіть речення зі словом *супутник* у різних значеннях. Підкресліть його у тому реченні, де воно утворене лексико-семантичним способом.

---

34. Перевірте себе за тестами.

1. Виділіть правильне судження. До базових понять словотвору відносяться:

- а) твірне слово;
- б) похідна основа;
- в) похідне слово;
- г) непохідна основа;
- г) твірна основа;
- д) споріднені слова;
- е) словотвірний засіб;
- є) суфікс;

- ж) словотворчий тип;
- з) префікс;
- и) спосіб словотворення.

2. Виберіть іменники, які утворилися префіксально-суфіксальним способом:

- а) зелень, молодь, вигін, біг;
- б) підвіконник, підсвічник, досвіток, підліток;
- в) співавтор, прабатьківщина, супротивник, промова.

3. Поміркуйте, чи належать до одного словотвірного типу слова *силосувати, преміювати, голосувати, ковалювати*:

- а) так;
- б) ні.

4. Поміркуйте, яким способом утворені слова *орденоносець, утихомирити, одухотворити, змалодушничати, мовознавець*:

- а) афіксально-складним;
- б) безафіксно-складним.

5. Закресліть у кожній групі слів одне, що відрізняється від інших способом словотворення:

- а) премудрий, завеликий, передсвітанковий;
- б) чеський, паризький, вічнозелений;
- в) безсонний, волелюбний, достроковий;
- г) перев'язка, перевезення, примор'я;
- г) перевірка, промова, переддень;
- д) п'ятикурсник, педінститут, дитсадок.

35. Напишіть твір на тему “Наш університет у майбутньому”.

ТЕМА: ГРАМАТИКА. ЧАСТИНИ МОВИ

Питання для обговорення

1. Що вивчає граматику? Місце граматики серед інших дисциплін.
2. Поняття «граматичне значення» і «граматична категорія». Чи тотожні вони?
3. Які граматичні категорії властиві українській мові?
4. Які засоби вираження граматичних значень є в українській мові?
5. Які слова виражають лише граматичне значення?
6. Типи морфологічних форм.
7. Як співвідносяться поняття «словозміна» і «формотворення»? Що таке граматичне оформлення слова?
8. Поняття «парадигма».
9. Історія розвитку граматичних поглядів на частини мови.
10. За якими ознаками визначаються частини мови?
11. Яке місце в системі частин мови посідають модальні слова і вигуки?
12. Які критерії покладено в основу гетерогенної класифікації частин мови?
13. Чи є які-небудь відмінності у визначенні частин мови української та російської мов?
14. Які частини мови можуть виконувати роль усіх членів речення? За яких умов?

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Грамматика – це _____

Грамматична категорія – це _____

Грамматичне значення – це _____

Граматична форма – це _____
2. Дайте назву тексту.

З горем-бідою доплентались ми з тещею на станцію. До поїзда ще гай-гай, а людей на пероні – мов маку.

Знаходжу вільне місце, кличу тещу. Де там! Одвірки плечем підпирає і вдає, що ми незнайомі.

А мені добре. П'ю співучу, на весняних вітрах настояну селянську *говірку*. Незчувся, коли й дзвінок на переїзді зателенькав...

Протискуюсь у вагон, знаходжу місце біля вікна й заплющую очі. Тепер ні про що не думати, а лише слухати, слухати.

Ой, людоньки, ще море ждати до того Хвастова!..

Кумо, а я що кажу? Не будь солодкий, бо розлижуть, не будь гіркий – бо розплюють...

Ой, а де теща? Забилася в куток натомленою галкою...

Поїзд хитнуло, і натовп, зойкнувши в одні груди, кинувся до дверей.

– Го-го-го! – ні з сього ні з того пробую голос. Це таким чином у поважному викладачеві музичної школи прокидається селянський син. Зараз він, плюнувши на свій замшевий “суперлюкс”, білі манжети й вишукану літературну вимову, буде завзято торгуватися й шукати в кабанчиках *гандж*.

– Тітко, га, тітко! Чого ви правите, як за дурного хату? Та у вашого товару очі споловілі... Йому од сили сорок рублів ціна. А як ви такі вперті, набавлю червінця – і по руках...

Теща за полу несамовито смикає:

– Ти на хвостики... На хвостики дивись! Шилом хвостики! – і знову пірнула в базаровий клекіт.

Ледве знайшов її, у самому кінці ряду... Аж підвискує, так боїться прогадати:

– Де це таке видано, щоб за порося та вісімдесят карбованців! Побійся бога, бабо!..

І порішили вони збавити по тroyаку за порося.

Усякі гроші – хороші, – кажу теці. – І такі на вулиці не валяються...

А один з кабанчиків тим часом, нанюхавши дірку в нашому лантусі, ловко піддів її п'ятаком і...

Улюлюкає базар звідусіль, руки наставляє. А воно, бісова кров, поміж тими руками: круть-верть, круть-верть!..

Насилу зловили капосного кабанчика. Дірку од черевика зав'язав і кидаю лантух на плечі.

- Ходімо! Набазарувалися!.. (М. Литвин).

3. Проаналізуйте текст за віднесеністю слів до частин мови (надпишіть над словами, до якої частини мови вони належать).

4. Випишіть із тексту фразеологізми. Поясніть їх значення. Визначте їх структуру.

5. За допомогою тлумачного словника поясніть семантику виділених у тексті лексем. Визначте їх граматичні ознаки й синтаксичну роль.

6. Визначте, до яких частин мови належать слова спільного кореня.

П'ять, п'ятірка, п'ятеро, вп'ятеро, п'ятиповерховий; свіжий, освіжити, свіжина, свіжість, свіжо; креслення, кресляр, креслярський, накреслений; ой, ойкати, ойкання.

7. Визначте способи вираження граматичних значень у наведених словоформах.

Стіл – столи; небо – небеса; руки – руки; виховати – виховувати; читати – прочитати; брати – взяти; ідеши – ідемо – ідуть; ми – нас; виносити – виносити; муха – мусі; нове купе – нові купе; ходив – ходив би; біль викликає гнів – гнів викликає біль; з груші – на груші; співає – нехай співає.

8. Перевірте себе за тестами.

1. До змінних самотійних частин мови належать:

- а) іменник;
- б) прикметник;
- в) числівник;
- г) займенник;
- г) дієслово;
- д) прислівник.

2. Перехід іменників, прикметників, числівників, дієслів у прислівники – це...:

- а) субстантивація;
- б) адвербіалізація;
- в) ад'єктивація.

3. Прономіналізація – це...:

- а) перехід числівників у займенники;
- б) уживання займенників замість сполучників;
- в) перехід дієприкметників у прикметники.

4. Чи правильне твердження?

Адективація – це перехід дієприкметників у прикметники.

- а) Так;
- б) ні.

5. У процесі субстантивації прикметник набуває лексико-семантичних і граматичних ознак іменника: самостійних категорій роду, числа й відмінка.

- а) так;
- б) ні.

9. Напишіть лінгвістичну казку «У королівстві Морфології»

Оцінка за виконання завдань теми:

Модуль В

ТЕМА: ІМЕННИК

Питання для обговорення

1. За якими ознаками визначається рід іменників? Стилiстичне вживання паралельних форм роду іменників.
2. Іменники парного і спільного роду.
3. Рід незмінюваних слів і аббревіатур.
4. Число власних назв.
5. Як граматично виражається категорія числа іменника? Стилiстичне вживання паралельних форм числа іменника.
6. Основні значення відмінків.
7. Кличний відмінок (клична форма).
8. Яка роль прийменників у вираженні відмінкових значень?

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Іменник — це самостійна частина мови, що _____
_____
_____

2. Дайте назву тексту і складіть до нього план.
_____

Слава про красу Софійського собору, спорудженого за Ярослава Мудрого, ширилася далеко за межами Давньоруської держави. Іншого такого храму, крім Софії в Константинополі, не було в жодній країні. Письменник Іларіон захоплено констатував: “Церква дивна і славна всім навколишнім країнам”.

Князь *Володимир* відправив послів у різні землі: до болгар, німців і греків, щоб ознайомитися з їхньою вірою. Коли десять русичів-послів прибули до Царграда і Візантійський імператор довідався про їхній *намір*, він наказав влаштувати

святкову відправу з усіма урочистостями в головному храмі держави — Константинопольській Софії.

Повернулись до Києва посли і розповіли: “І прийшли ми в грецьку землю, і ввели нас туди, де служать вони Богу своєму. І не знали, чи на небі, чи *на землі* ми: не знаємо на землі такого видовища, краси такої і не знаємо, як розповісти про це... Не можемо забути краси тієї”.

Таке враження на сучасників справляло й монументальне мистецтво Софії Київської в поєднанні з богослужбним ритуалом.

Ярослав Мудрий приймав у соборі іноземних послів. Тут затверджувалися важливі рішення й державні акти. Тут у 1051 році собором єпископів митрополитом замість грека був поставлений Іларіон. Тут зводили на київський «золотий стіл» великих князів.

Собор був князівською усипальницею. У ньому похований Ярослав Мудрий, його син Всеволод, онук Ростислав. Князь Ярослав заснував тут першу бібліотеку та школу, чи майстерню, де переписувалися і перекладалися книги.

При соборі, безсумнівно, велося літописання (За С. Висоцьким).

План

3.3'ясуйте за тлумачним словником лексичні значення слів:
Усипальниця _____

Імператор _____

Ритуал _____

4*.Розкрийте відмінності в семантиці лексем *храм, собор, церква*. Зверніть увагу на значення слова *собор* у двох останніх абзацах тексту. Це полісемічне слово чи омонім?

Храм _____

Собор _____

Церква _____

5.Випишіть власні назви, групуючи їх за семантикою.

_____

_____

_____

_____

_____

_____

6.3 першого абзацу випишіть окремо абстрактні й конкретні назви.

_____

_____

_____

7.Підкресліть у першому абзаці тексту однією рискою іменники, ужиті в множині, двома — ті, що можуть мати тільки одну форму числа.

8.Визначте число та відмінок виділеного в третьому абзаці слова. З'ясуйте засоби вираження його граматичних значень.

_____

_____

9. Дайте назву тексту. Складіть до нього план.

Колись ще в Стародавньому Римі та Греції кували не тільки коней, а й волів. Багаті не шкодували навіть золотих чи срібних підків, хизуючись своїми статками. Траплялося, розповідає знавець народних звичаїв В.Скуратівський, що коштовні вироби непомітно губилися, і той, кому щастило знайти *підківку* з благородного металу, неабияк дякував долі. Звідси, отже, і похідний вислів – *підкова* на щастя.

Звичайно, знайти золоту чи срібну підкову – та навіть просту, сталю – не кожному щастить, а загубити – то вже біда чи й нещастя.

Символ підкови як щастя міцно вріс у багатогранне життя слов'янина. Торгівці прибивають її на порозі, щоб більше привабити покупців. У конюшні або на порозі прибивають підкову або гвіздок, щоб злодії не могли вкрасти коня.

Не злічити випадків художнього використання цього символічного слова-предмета-образу. Звернімося до поетичних рядків: Ворскла півколом, неначе блакитна підкова, Друзям на щастя дзвенить біля древніх воріт (Б.Олійник); Так дай же вам Боже щастя. Прибийте собі підкову. Нічим не журися, Грицю. Усе, як я, промине (Л.Костенко).

Навпаки, загубити підкову – лиховісний знак: «Ой їхав же козаченько ой із гаю додому. Ой загубив же він, молодий, да із коня підкову», – співається в народній пісні.

Звідки ж такий звичай, що стояло за цим оберегом-знаком? Важко сказати, приходиться до висновку М. Сумцов, чи запозичено це повір'я, чи існує в нас справдна (З книги «Образи рідної мови»).

План

---

10. Проаналізуйте перший абзац тексту. Виділіть (надпишіть над словами) лексико–семантичні категорії іменників (власні й загальні назви, категорії істот і неістот, збірні й речовинні, з конкретним і абстрактним значенням).

11. Випишіть іменники у формі називного відмінка однини. Визначте їх рід і вкажіть, на основі яких семантичних, морфологічних до синтаксичних ознак ви відносите кожен іменник до певного роду.

---

12. Випишіть із тесту іменники, які можуть уживатися:
а) тільки в однині; б) тільки у множині.

---

13. У четвертому абзаці визначте відмінки іменників (надпишіть їх над словами).

14. З останнього абзацу випишіть іменники 2 відміни, розподіливши їх на групи (тверду, м'яку, мішану).

---

15. Провідмінійте виділені в тексті слова й поясніть правопис відмінкових закінчень.

---

16. Випишіть з тексту спільнокореневі слова. Визначте їх частиномовну приналежність.

---

17. Підкресліть у тексті іменники, у яких можливе чергування голосних *o, e* з нулем звуку.

18. Випишіть із тексту синонімічні й антонімічні іменники.

19.Доповніть судження.

За кінцевим приголосним основи іменники I і II відмін поділяються на _____

Проілюструйте відповідь прикладами з другого абзацу.

20.Провідмініяйте іменники *Київ, враження, урочистість, ім'я*. Поясніть можливі чергування голосних звуків.

21.Поставте іменники останнього абзацу в кличному відмінку.

22.Запишіть фонетичною транскрипцією іменники *Софія, усипальниця, князь, поєднання*.

---

23. Виконайте словотвірний розбір виділених у другому абзаці іменників.

---

24. Позначте суфікси в словах *рішення, літописання*.

25. Зробіть морфемний розбір словоформи *сучасників*.

---

26. Знайдіть у тексті іменники, що виступають однорідними членами речення, підкресліть їх.

27. У передостанньому абзаці визначте синтаксичні функції іменників, відповідно підкресліть їх.

28. З іменниками *лев, орел, бостон* складіть речення так, щоб вони виступали то як загальні, то як власні назви.

29*. Зі словами *наблісити, маркетинг, облігація, кредит* складіть речення.

Довідка: *наблісити* — комерційно сприятливі повідомлення, презентації або матеріали про товари, послуги, фірми, що передаються за допомогою ЗМІ.

---

30. Заповніть таблицю прикладами.

Число іменників

Іменники	
однинні	множинні
збірні: _____	власні: _____
_____	_____
_____	назви парних предметів: _____
речовинні: _____	_____
_____	речовинні: _____
абстрактні: _____	_____
_____	назви періодів часу, ігор: _____
_____	_____
власні: _____	_____
_____	назви дій, станів, почуттів: _____
_____	_____
_____	збірні: _____

31. Запишіть десять прикладів іменників, що залишаються поза відмінками. Погрупуйте їх. _____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

32. Поставте іменники в орудному відмінку.

Подорож _____	мазь _____
нехворощ _____	молодість _____
туш _____	бандероль _____
прибутковість _____	заполоч _____
пристань _____	Русь _____
продуктивність _____	повість _____
галузь _____	мідь _____

33*. Визначте рід незмінюваних слів та аббревіатур (надписи зробіть над словами).

Попурі, какаду, авеню, ООН, леді, ЛНПУ, колібрі, поні, ККД, загс, протезе, АЕС, таксі, педрада, ВНЗ, Гейне, МВС, аташе.

34. Перекладіть українською мовою. Визначте й зіставте категорію роду в обох мовах.

Конвейер — _____

оборудование — _____

включатель — _____

жаворонок — _____

боль — _____

жемчужина — _____

бархат — _____

бабочка — _____

степь — _____

кризис — _____

георгина — _____

Сибирь — _____

лук — _____

скворец — _____

кормушка — _____

часовщик — _____

крючок — _____

кружка — _____

клад — _____

утро — _____

рукопись — _____

путь — _____

35*. Подумайте, від чого залежить форма роду в іменниках, що походять від прикметників та інших частин мови.

Черговий, набережна, минуле.

---

36. Перевірте себе за тестами.

1. Які іменники мають граматичні ознаки назв живих істот?

а) Горобець, кінь, черв'як, комар;

б) русалка, лісовик, баба-яга, фея;

в) покійник, небіжчик, мрець;

г) людство, явір, жіноцтво, полк;

г) Апполон, Афіна, Перун, Антей.

2. Чи належать до назв істот слова *бактерія, ембріон, мікроб, зародок*?

а) Так; б) ні.

37. Укладіть бібліографічний покажчик статей до теми “Іменник”

---

38. Напишіть твір-мініатюру на тему “Народні символи”.

Оцінка за виконання завдань теми :

ТЕМА: ПРИКМЕТНИК

Питання для обговорення

1. Як і в чому відображається означальна властивість прикметника?
2. Чи може один і той же прикметник вільно сполучатися з різними іменниками?
3. Первинні та вторинні прикметники.
4. Що служить засобом граматичного узгодження назви ознаки з назвою предмета?
5. Чому ступеневі форми прикметників вважаються лексико-граматичними, а не власне граматичними? Як вони утворюються?
6. Чи співвідносні між собою ступені порівняння і ступені безвідносної міри якості прикметників?
7. Чи утворюються ступені порівняння від прикметників із значенням кількісної характеристики якості?
8. За допомогою яких суфіксів творяться в українській мові форми суб'єктивної оцінки якості?

Вправи та завдання

1. Доповніть визначення.

Прикметник — це самостійна частина мови, що _____

---

2. Дайте назву тексту.
-

Різновидом фразеологізмів є приказки та прислів'я. Приказка – виражений реченням сталий народний вислів, який у мовленні виконує функцію образної характеристики якогось конкретного об'єкта чи ситуації і, на відміну від прислів'я, не має узагальненого значення, не формулює певної закономірності або правила. Наприклад: І кози ситі, і сіно ціле; Білі руки роботи бояться; Мертві бджоли не гудуть; Степ та воля – козацька доля; Гарна дівка, як маківка.

Прислів'я – виражений реченням народний вислів повчального змісту, який найчастіше в образній формі формулює певну життєву закономірність чи правило. Наприклад: Під лежачий камінь вода не тече; Маленька праця краща за велике безділля; Ранні пташки росу п'ють, а пізні слізки ллють; Рідний край – земний рай ; Розум – найбільший скарб людини.

Прислів'я є різновидом фразеологізмів, але, будучи фразеологізмами, вони, як і приказки, є водночас і завершеними творами, що входять до багатющої скарбниці українського фольклору. У прислів'ях і приказках відображено глибоку *споконвічну* мудрість народу, його невичерпний *історичний* досвід, систему моралі. Через це фонд прислів'їв і приказок є індивідуальним і неповторним у кожної нації (З довідника).

3. Підкресліть прикметники першого абзацу відповідно до їх синтаксичної ролі.

4. Випишіть з тексту відносні прикметники. З'ясуйте їх семантико-граматичні та словотвірні особливості.

---

5. Випишіть якісний прикметник, від якого не можна утворити ступені порівняння.

---

6. Знайдіть у тексті прикметники-антоніми. Випишіть їх.

---

7. Випишіть із тексту якісні прикметники, від яких можуть утворюватися суплетивні форми ступенів порівняння.

---

8. Випишіть із тексту прикметник, ужитий у надмірному ступені безвідносної міри якості предмета. Позначте в ньому суфікс.

---

9. Виконайте морфемний розбір виділених прикметників.

---

10. Дайте назву тексту і складіть до нього план.

Професія вчителя — *найблагородніша* серед усіх інших, може, ще й тому, що вона найдревніша. Людина, раніше ніж стати найпершим у світі скотарем, мисливцем чи хліборобом, уже була вчителем, вихователем наступних поколінь. Можливо, що перший педагог був не стільки навчителем юних, скільки допитливим і *терплячим* вихователем. Навчання і виховання — неподільні, вони зливаються, як води багатьох струмків, в одне русло.

Складна й нелегка праця педагога. Зрозуміло, що бути *просто* вчителем легше. Важче бути справжнім вихователем, улюбленцем учнів. Для цього треба розкритися повністю, стати в душі учнем, жити учнівським життям, дитячими інтересами й переживаннями, водночас залишаючись дорослою, усезнаючою людиною. А це зв'язано з багатьма незручностями. Треба трохи раніше прийти до школи, більше, ніж того хотілося б, побути серед учнів, а не в учительській, треба разом з учнями, а не раніше, піти зі школи, *вчасно*, коли саме потрібна допомога вчителя, завітати й додому до учня й повестися там так, щоб той прихід став приємним і жаданим для учня, для батьків і для самого педагога.

Більшість учителів саме так і роблять. І хоч це *обтяжливо*, *клопітно*, але вони не можуть без цього, не можуть бути іншими. Це тому, що вони — педагоги, вихователі,

наставники за покликом. У цьому сенс їхнього життя, у цьому *радість* і *краса* їхньої праці (Ю. Збанацький).

План

---

11. Підкресліть у тексті прикметники як члени речення, визначте їх розряд (надпишіть його над словами).

12. Поясніть лексичне значення прикметника *допитливий*.

---

13. Від іменників другого речення утворіть прикметники.

---

14. До виділених слів з другого та третього абзацу доберіть спільнокореневі прикметники.

---

15. Зробіть морфемний розбір прикметників першого речення.

---

16. Знайдіть у тексті прикметник м'якої групи, провідмініяйте його.

17.Із другого абзацу випишіть прикметник, у якому при утворенні вищого ступеня порівняння відбувається чергування приголосних звуків. Наведіть 4—5 власних прикладів.

18.Запишіть фонетичною транскрипцією виділені прикметники першого абзацу.

19*.Випишіть із тексту приклад субстантивованого прикметника. Поміркуйте, чи змінилися його лексико-граматичні властивості.

20.Заповніть таблицю.

Розряди прикметників

Прикметники		
Розряд	Що називають	Приклади

21.Утворіть усі можливі форми ступенів порівняння прикметників.

Багатий _____

високий _____

легкий _____

близький _____

густий _____

дорогий _____

низький _____
жорсткий _____

22. Наведіть приклади якісних прикметників, які не мають ступенів порівняння.

23*. Від поданих іменників утворіть присвійні прикметники.

Ольга _____

Софія _____

Володимир _____

Анатолій _____

Кузьма _____

(Ваше ім'я) _____

24. У поданих словосполученнях визначте розряди прикметників (надпишіть їх над словами).

Лебедина вірність, лебедині крила, чорна сукня, Чорне море, чорна металургія, м'який знак, м'який пиріжок, свинцеві хмари, свинцеві кулі, батьківські збори, батькова шапка, батьківське ставлення.

25. Утворіть прикметники від поданих іменників за допомогою суфікса *-ськ-* (*-зьк-*, *-цьк-*).

Золотоноша — _____

Париж — _____

Дрогобич — _____

Торез — _____

Буг — _____

Вінниця — _____

Токмак — _____

чех — _____

26. Погрупуйте словосполучення, у яких прикметники мають: а) короткі форми; б) повні стягнені; в) повні нестягнені. Поясніть їхнє стилістичне вживання.

*Гостреє слово, ясен вечір, зеленєє жито, чорнії брови,
гостре перо, ясний місяць, зелене поле, чорна хмара, зелен сад.*

27*. Запишіть прикметники разом (з'єднайте) чи через дефіс (уставьте його).

*Геолого мінералогічний, дев'яти поверховий, темно водий,
електро вимірювальний, навколо планетний, серцево
судинний, мало знайомий, сімдесяти літний, біло чорний,
густо заселений, овоче збиральний, природничо географічний.*

28. Заповніть таблицю прикладами.

-Н-, -НН- у прикметниках

№	-нн-	Приклад и	-н-	Приклади
1.	Основа слова на -н + -н- (при збігу приголосних)		відсутній збіг <i>н</i>	
2.	У прикм. з наголош. суф. <i>-анн-, -янн-, -е нн-</i> , які вказують на збільшену ознаку	Винятки:	У суф. прикм. <i>-ан-, -ян-, -ин-, -їн-, -о н-, -ен-</i>	Винятки:
3.	У деяких прикметниках- старослов'я- нізмах		Орфограма: -Н-, -НН- у прикметниках	

29. Провідмініяйте прикметник *круглолиций*.

30*. Подумайте, чому ступеневі форми прикметників вважаються лексико-граматичними, а не власне граматичними.

31*. Поясніть спільність і відмінність прикметників *жорсткий* і *жорстокий* (при потребі користуйтеся словником паронімів).

---

32. Перекладіть українською мовою.

Вечнозелёный, самовлюблённый, глубокоуважаемый, малоурожайный, седовласый, средневековый, жёлто-синий, эмоционально-экспрессивный, кисло-сладкий.

---

33. Перевірте себе за тестами.

1. Усі прикметники поділяються на якісні, відносні та присвійні залежно від:

а) характеру ознаки, що ними передається;

б) граматичних особливостей.

2. Аналітична форма найвищого ступеня порівняння прикметників утворюється за допомогою слів:
а) більш або менш; б) найбільш або найменш.

34. Опишіть зовнішність своєї подруги (друга). Підкресліть прикметники як члени речення.

Оцінка за виконання завдань теми :

ТЕМА: ЧИСЛІВНИК

Питання для обговорення

1. Числівник у системі частин мови.
2. У чому специфіка лексичних значень числівника порівняно з іншими повнозначними частинами мови?
3. Місце неозначено-кількісних слів у числівнику.
4. За яких умов слова *багато*, *мало*, *чимало* вживаються як прислівники?
5. У яких стилях літературної мови вживаються неозначено-кількісні числівники?
6. Який числівник має рід? Які числівники мають число?
7. Характеристика груп числівників за структурою та особливостями творення. До якої структурної групи належать дробові числівники?
8. Синтаксичні параметри числівників.
9. Як виявляються загальні особливості синтаксичних зв'язків з іменниками в різних групах числівників?

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Числівник — це самостійна частина мови, що _____
_____

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.

Словники поділяються на енциклопедичні та власне лінгвістичні. В енциклопедичних словниках пояснюються не слова, а предмети та явища. Тут містяться дані з різних галузей науки, відомості про видатних політиків, учених, митців, історичні події, географічні об'єкти. У лінгвістичних словниках у тому чи тому аспекті тлумачаться власне слова як одиниці мови. Лінгвістичні словники бувають одномовні, двомовні, багатомовні.

Тлумачний «Словник української мови», підготовлений Інститутом мовознавства АН України, має 11 томів і містить

близько 135 000 слів. Розміщення слів у словнику алфавітне. Спочатку тлумачиться пряме значення слова, потім – переносні. Для слова *ити*, наприклад, подано 30 значень. У словнику антонімів Л.М. Полюги міститься понад 2000 антонімічних пар, показано залежність встановлення антонімічних зв'язків від контексту. «Словник паронімів української мови» Д.Г. Гринчишина і О.А. Сербенської включає більше як 1000 паронімів. У словнику розкриті значення співзвучних слів, указано на відмінності в їх семантиці.

1988 року вийшов «Словник скорочень в українській мові» (за редакцією Л.С. Паламарчука). У ньому розшифровуються найбільш уживані абрєвіатури, що нині використовуються в українській мові.

Велике значення для української культури мають словники мови видатних письменників, наприклад, «Словник мови Шевченка» у 2 томах (1964) і «Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка в 3 томах (1978–1979).

Багатство української фразеології зібрано у фразеологічних словниках: Удовиченко Г.М. Словник українських ідіом (1968) та Фразеологічний словник української мови в 2 томах (1984), Коломієць М.П., Регушевський Є.С. Словник фразеологічних синонімів (1988), Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови (1998) та ін. (З довідника).

План

---

3. Знайдіть у тексті числівники, запишіть їх словами, визначте розряд за значенням і будовою.

---

4. Визначте, до якої частини мови належать слова з кількісним значенням.

Четверо, мало, четвірка, подвоїти, десятий, учетверо, дюжина, сотня, пара, другий, утричі, півтораста, безліч, обидва, потроїти, десять, три, кількадесят, половина, десяток, третій, вдесяте, сто, мільйон, по двоє, чимало, три десятих, двійко, двоїтися.

5. Доповніть вислови, дописавши числівники. Поясніть значення фразеологізмів.

... п'ятниця на тиждень, ... колесо до воза,
... вода на киселі, ... раз відмір, а ... відріж,
бути на ... небі, робить п'яте через ..., семеро до
рота, а ... до роботи, ... третього не ждуть, за
... робіт береться, а ні ... не вдається.

---

6. Дайте назву тексту і складіть до нього план.

З найдавніших часів величезна кількість деревини використовувалася на різні потреби, зокрема на будівництво фортець і кораблів. У 860 році Русь здійснила похід на Константинополь на **200** кораблях, у 907 році — на 2000 і в 914 році — на 10 000 кораблів.

Русичі здійснювали походи на суднах, видовбаних із цілого дерева. У кожному судні вміщалося **60** чоловік. Такі кораблі

мали довжину як мінімум 14 м. Для їхнього виготовлення потрібні були колоди з діаметром у верхньому зрізі 180—200 см. Неважко собі уявити, скільки потрібно було зрубати багатолітніх дерев гігантських розмірів.

У часи існування Київської Русі майже вся територія України була освоєна людьми. Скрізь зустрічалися села, квітучі лани й сади. Та після монголо-татарської навали територія Подніпров'я на деякий час прийшла в запустіння...

Ситуація ускладнювалася дикою сваволею польських магнатів. Пани-магнати не знали над собою ніякого закону, ніякого права. Щоб утриматися в лісостеповій і насамперед у степовій зоні, потрібно було мати якесь природне прикриття. Таким прикриттям були ліси...

За період майже трьохсотлітнього існування на Дніпрі Запорозька Січ 8 разів міняла місце свого розташування. Проте характерним для кожного з них була наявність природних перешкод і лісів. Можливо, і сама назва Січ виникла у зв'язку з тим, що в лісах робили засіки — укріплення з повалених дерев. Є багато документів, які свідчать про те, що в районі Запоріжжя росли вікові ліси. Уперше плавневі ліси в районі Нижнього Дніпра під назвою Великий Луг згадуються в 1190 році (З журналу).

План

-
-
-
-
7. З'ясуйте ставлення автора до інформації, висловленої в тексті.

-
-
-
-
8. Підготуйте п'ять питань за змістом тексту.

---

9. Запишіть числівники словами.

---

10. Провідмініяйте виділені в тексті числівники.

---

11. Зробіть морфологічний розбір числівників останнього абзацу.

---

12. Пригадайте декілька фразеологізмів з числівниками. Установіть розряди числівників за значенням.

13*. Визначте розряд числівників за будовою. Від кількісних числівників утворіть порядкові. Усно обґрунтуйте правильність написання.

Чотири — _____

шість — _____

вісім — _____

шістсот — _____

сімсот — _____

сто — _____

п'ять тисяч — _____

двісті двадцять п'ять мільйонів — _____

---

14. Поставте наголос у числівниках.

Одинадцятро, чотирнадцять, вісімдесят, кільканадцять, п'ятдесяти, одне, тридцятро, обидва, сімнадцятьма, декілька, стонадцять, двомастами, одинадцятьома, півтораста, одна.

15*. Спишіть, розкриваючи дужки.

Двох (товариш), півтора (відро), четверо (порося), тисяча (кілограм), одна третя (шлях), двадцять (сантиметр), сімдесят п'ять (відсоток), три п'ятих (центнер), три (заєць), п'ять (матрос), семеро (теля), обидва (студент), обидві (рука), обидва (вухо), обидва (гусеня), вісімнадцятро (воїн).

16*. Поедняйте числівники з дієсловами минулого часу.

Десять яблунь (вирости) _____
шість днів (пролетіти) _____
сто два абітурієнти (з'явитися) _____
десять доповідачів (виступати) _____
дві подруги (листуватися) _____
троє кошенят (народитися) _____
вісім фігуристів (змагатися) _____
п'ятсот сімдесят робітників (звільнитися) _____
п'ять років (проминути) _____

17. Перекладіть українською мовою.

<i>Два тополя — _____</i>	<i>два дня — _____</i>
<i>два стола — _____</i>	<i>два магнітофона — _____</i>
<i>два апельсина — _____</i>	<i>две дочки — _____</i>
<i>две свечи — _____</i>	<i>два часа — _____</i>

дві ночі — _____
два озера — _____
два вечера — _____
два уха — _____

дві подруги — _____
два окна — _____
два глаза — _____
два двигателі — _____

18. Запишіть час початку першої пари та закінчення занять різних змін навчання в ЛНУ, перерви між першою та другою змінами, час вашого сніданку.

---

19. Перевірте себе за тестами.

1. У складних кількісних числівниках типу *п'ятдесят, шістдесят, сімдесят, вісімдесят* змінюються:

- а) обидві частини;
- б) перша частина;
- в) друга частина.

2. Як функціонують синтаксичні сполучення числівника з іменником у формах називного та знахідного відмінків:

- а) як один член речення — підмет або додаток;
- б) як два члени речення.

20. Пригадайте дати народження Ваших батьків, Тараса Шевченка, появи України як самостійної держави (числівники запишіть словами).

---

21. Напишіть словами, коли ми святкуємо Міжнародний жіночий день, День Перемоги, День знань, Різдво Христове.

---

22. Питання про місце слів *нуль*, *тисяча*, *мільйон*, *мільярд*, *трильйон* спірне в мовознавстві. В окремих працях (“Сучасна українська мова” за ред. Л. Булаховського) ці слова віднесено до іменників. Поміркуйте, чим керувався мовознавець, обстоюючи таке твердження.

Самооцінка за виконання завдань теми:

ТЕМА: ЗАЙМЕННИК

Питання для обговорення

1. Розряди займенників за значенням.
2. На які розряди поділяються займенники за співвідношенням з іншими частинами мови? Які займенники належать до прикметникових?
3. Інтимізуючі займенники. Яка стилістична роль інтимізуючих займенників у мові й мовленні?
4. Відмінювання й правопис займенників. Які займенники відмінюються як прикметники твердої групи, а які – як прикметники м'якої групи?
5. У чому полягає явище прономіназації?

Вправи та завдання

1. Доповніть визначення.

Займенник — це самостійна частина мови, що _____

---

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.
-

У давніші часи навчальний процес розпочинався взимку – першого грудня за тодішнім літочисленням. *Це* була найзручніша пора, коли сільські діти мали змогу здобувати освіту. Батьки відводили до школи своїх дітей саме на *це* свято, бо «Пророк Наум наведе на ум».

За народними уявленнями, Наум – покровитель розуму, знань і добродітності, а тому селяни були переконані: «Якщо на свято пророка почати навчання, то дитина успішніше отримає й засвоїть знання, набереться розуму». Особливо це стосувалося дітей слаборозвинених. Увечері батьки запрошували хрещених, котрі приходили з букварями й починали заучувати літери.

Хоч згодом терміни початку навчання були переміщені, але в ремісничих цехах і при братствах продовжували давню традицію – майстри набирали собі учнів на свято Наума. На його честь влаштовували цікаві обряди, професійні посвяти тощо. З цього дня починали освоювати музичні інструменти ті, хто бажав оволодіти грою на бандурі чи скрипці. Хто не зміг осилити професійних навиків, таких у народі називали партачами.

У нашій мові збереглося багато висловів, пов'язаних з покровителем Наумом: Партача й Наум не наведе на ум; Наум наставляє на ум; Прийшов Наум – пора братися за ум; Батюшка Наум, виведи синка на ум; Я не знаю ні «аз» ні «буки» – прийде Наум і змусить до науки (За В. Скуратівським).

План

---

3. Знайдіть у тексті займенники й підкресліть їх відповідно до синтаксичної ролі в реченні.

4. Визначте частиномовну приналежність виділених у тексті слів.

5. Провідмінійте займенники третього й останнього речень тексту.

---

6. Знайдіть займенники й визначте їх розряди за значенням.

1.Кожна голова свій розум має. 2.На свій аршин не міряй. 3.Не годуй мене тим, чого я не їм. 4.Людей питай, а свій розум май. 5.Ти йому слово, а він тобі десять. 6.Не кожний

бачить, хто очі має. 7. Усі за одного, а один за всіх. 8. Хто вчиться, а хто й мучиться. 9. Хто багато обіцяє, той рідко слова дотримує (3 книги «Українські прислів'я та приказки»).

7. Поміркуйте, чи з'являється в займенниках приставний *n* після прийменників *подібно, назустріч, згідно з*.

---

8. Вставте в наведених нижче прислів'ях і приказках замість крапок відповідну форму займенника *себе*.

Шукай ... добра, а другому не бажай зла. Брехун ... ворог і людям зло робить. Землі під ... не чує. Чому навчився, того з ... не носить. І сам ... не розбере. Само по ... розуміється.

9. Знайдіть третє зайве, враховуючи явища морфології.

Цей, такий, наш. Себе, свій, ваш. Ти, ми, мій. Кого, чого, мого. Котрий, нічий, нікотрий. Стільки, стільки, кожний. Хто, що, хтось.

10. Дайте назву тексту і складіть до нього план.

Соняшники — мов кулі жовтого вогню, той вогонь із пелюстками висить на стеблах над горобиною. Їхнім полум'ям просякнуте зараз повітря, настрої серпневого дня; вони повертають людські голови до себе й примушують думати про них. Соняшники горять на подвір'ях, за огорожами, вони повиходили до самої дороги, тут ростуть на вільному місці, й, дивлячись на них, хочеш усміхнутись, ловиш себе на тому, що зласкавів і здобрів безпричинно. Соняшники піднялися над землею і своїм легким полум'ям наче й тебе окрилюють, підносять.

А як по гінких стеблах палахкотять рожі! Вони протягом усеньких твоїх років стоять на моріжку твоєї долі, дивляться тобі всередину пристрасними своїми очима; їхні ворсисті стебла, їхнє ворсисте листя пахне сухим порошком, і так добре від тих скупих пахощів, наче вони тобі обіцяють безсмертя, безперервність життя. І маєш відчуття, що якби зараз сам або

хтось інший спробував зірвати хочби одне-однісіньке їхнє стебло із чорно-кривавими дзвонами квіту, то вирвав би його не із землі, а наче зі своєї власної душі, — і ти аж здригаєшся в передчутті чогось лихого й недоброго.

Звідки ця любов, ця ніжність, ця несамовитість сьогодні, у теплий серпневий день? Коли, здається, вириваючи на грядці чорнобривець, вириваєш не квітку, а своє власне серце з грудей, та й так і несеш його, закривавлене в руці (За Є. Гуцалом).

План

---

11. Випишіть із тексту присвійні займенники, провідмінійте їх.

---

12. Поміркуйте, з якою частиною мови співвідноситься виділений у тексті займенник. Визначте його морфологічну будову.

---

13. Випишіть із тексту зворотний займенник. У формі якого відмінка він ужитий?

---

14. Випишіть із тексту особові займенники, визначте їх особу й число.

---

15. Знайдіть займенники, ужиті у формі жіночого роду. Підкресліть їх.
16. Визначте синтаксичні функції займенників у реченнях другого абзацу, відповідно підкреслюючи їх.
17. Зробіть морфологічний розбір займенників першого речення.

---

18. Наведіть приклади фразеологізмів, до складу яких входять займенники.

---

19. Серед запропонованих займенників підкресліть ті, які співвідносні з назвами кількості.

Аби хто, стільки, їхній, скільки, котрий, цей, нічий, той.

20*. Погрупуйте і спишіть займенники, що пишуться:

а) разом, б) через дефіс, в) окремо.

(Де) хто, (де) який, де (з) ким, (де) чому, де (в) чому, аби (з) чим, (аби) хто, (аби) що, (аби) кому; хто (сь), який (сь), якого (сь); казна(який), казна(кому), казна(з)ким; хтозна (який), хтозна (що), хтозна (чий), хтозна (в) якому; будь (який), будь (чий), будь (у) чому, будь (чия); хто (небудь), яка (небудь), чий (небудь); (ні) який, ні (котрий).

---

21. Серед поданих займенників підкресліть ті, при відмінюванні яких виникають суплетивні форми. Провідмініяйте 2—3 займенники (на вибір).

Ніхто, ти, я, щось, себе, хтось, ми, вона, наш, котрий, такий, жодний, свій, його, ніякий, дехто, якийсь, абищо, сам.

---

22. Відредагуйте текст.

З усіх дерев найбільше мама любить сливи: усе життя мама висаджує, викохує сливовий сад. І кожна слива в саду комусь призначається. Є посеред саду й одна синова. Так склалося в сина, що жодного разу не міг син приїхати й найстися слив досхочу, коли сливи чорні, аж сині — такі спілі. І все ж минулого року пощастило вибратися сину до мами на пироги із спілими сливами. Ненька схвильована, веде сина своїм садом, а син уже й упізнати сад не може — так сад розрісся за три роки, розкучерявився (За М. Мащенко).

---

23. Перевірте себе за тестами.

1. Виберіть із ряду займенників питально-відносні:

- а) який-небудь, деякий, абищо, скількись;
- б) який, чий, скільки, котрий, що, хто;
- в) ніхто, ніскільки, нічий, ніякий.

2. Які з поданих займенників складені за будовою.

- а) вона, тебе, ви;
- б) казна-хто, хтось, нічий;
- в) те саме, та чи інша, що таке.

24*. Підкресліть займенник *себе*, який перейшов до розряду часток.

*Шукай собі добра, а другому не бажай зла (Прислів'я).
Чіпка сидів собі в хаті мовчки, наче зажурився (Панас Мирний).
Журбою не накличу собі долі, Коли так не маю (Т. Шевченко).*

25*. Наведіть приклади займенників з рухомим наголосом.

Зразок: *менé* — з *мéне*.

---

26. Зробіть передбачення: що сталося б із нашим мовленням, якби зникли всі займенники. Зробіть висновок про їхню роль у процесі спілкування.

---

27. Складіть невеличке оповідання про Київ чи будь-яке місто України, використовуючи займенники різних розрядів.

Модуль С

ТЕМА: ДІЄСЛОВО

Питання для обговорення

1. Яка відмінність між інфінітивом та віддієслівним іменником? Які граматичні категорії має неозначена форма дієслова?
2. Типи дієслівних основ, їх роль в утворенні дієслівних форм. Які дієслівні форми творяться від інфінітивної основи?
3. Яка роль дієслівної основи теперішнього часу в утворенні форм дієслова?
4. Як визначається видове значення двовидових дієслів?
5. Від чого залежить видове значення одновидових дієслів?
6. На які класи поділяються дієслова за співвідношенням основ інфінітива і теперішнього (майбутнього простого) часу?
7. Чи однакові структурні класи дієслів за ступенем продуктивності та закономірностями морфологічних чергувань і наголошення морфем?
8. Що означає категорія особи і як вона виражається?
9. Які граматичні ознаки мають безособові дієслова?
10. Які основні значення дієслівного часу? Пряме (абсолютне) та переносне вживання часових форм дієслова. Що таке відносний час?
11. Особливості поділу дієслів на дієвідміни. Розрізнення дієвідмін за основою інфінітива.
12. Які форми мають дієслова архаїчної групи?

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Дієслово — це _____

_____

Інфінітив — це _____

_____

---

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.

Молодь увечері збиралася на калиту. Дівчата випікали великий корж, під'язували його до сволока, а хлопці за будь-яку ціну мали проїхати на коцюбі й відкусити шмат. Присутні намагалися розсмішити «коцюбника» – так називали того, хто «їхав на коцюбі». Якщо його розбирав сміх і він не зумів посмакувати калитою, то невдачу обмащували сажею. При цьому присутні трохи не падали від реготу.

Пізно ввечері дівчата збиралися в окремий гурт для ворожінь. Узявши вдома борошна, сходилися до однієї з подружок. Щоб замісити його, тричі ходили до річки; воду приносили лише в роті. Зачерпнувши долонею із дна джерелиці, дивилися, що потрапляло до рук: якщо камінець – майбутній чоловік буде муляром, земля – хліборобом, скіпка – столяром... Нерідко хлопці, перестриваючи дівчат, брали їх насміх.

Зготовлені пампушки (балабушки) випікали в печі й клали на ослінчик. Господиня впускала до хати зголоднілого пса. Чий виріб він з'їдав найперше – та юнка найшвидше вийде заміж.

У деяких районах, зокрема на Поліссі, влаштовували своєрідне дійство – «сіяли льон». Дівчата вибігали на вулицю, імітували сівбу льону (деінде конопель) і «волочили ниву» спідницями, приказуючи: «Святий Андрію, на тобі конопельки сію, дай же мені, Боже, знати, з ким їх буду брати!». Увечері, напередодні Андрія, кожна господиня ретельно мила пікну діжу. Особливо дотримувались цього звичаю жінки, у котрих були дочки; вважалося, якщо знехтувати обрядом, то їм буде важко розроджуватися, коли завагітніють.

Як відомо, пікна діжа виконувала в господарстві, крім виробничого призначення, і важливу магічну роль: її тримали

в найпочеснішому місці, ретельно мили, не використовували для жодних інших цілей; лиш на весіллі вона символізувала затишок майбутньої родини (З журналу).

План

---

3. Випишіть з першого абзацу тексту дієслова. Визначте їхній вид. Доберіть, де це можливо, видові пари та з'ясуйте, як вони утворюються.

---

4. Випишіть з другого абзацу тексту дієслова. Визначте, перехідні вони чи не перехідні. До якої дієвідміни належать ці дієслова?

---

5. Випишіть з третього й четвертого абзаців тексту дієслова. Розберіть їх за будовою. Визначте час дієслів.

---

6. Пригадайте, які форми слів уходять до дієслівної парадигми. Проілюструйте це прикладами з тексту.

---

7. Замініть фразеологічні звороти синонімічними дієсловами в неозначеній формі.

Торгувати зубами, стати під вінець, водити за ніс, піднести гарбуза, підкинути дров у вогнище, залити смальцю за шкуру, всипати березової каші, перегнути палку, нагріти руки, бити байдики, точити яси.

---

8. Доберіть до тексту назву й сформулюйте його основну думку. Складіть план тексту.

Ярослав Мудрий заповідав своїм нащадкам жити в мирі й злагоді. Та злагода давалася його синам і онукам нелегко. Міжусобиці, боротьба за престол. А половці не дрімали...

Наприкінці XI століття Чернігівський престол посів онук Ярослава Мудрого — Давид. Старовинне місто (першу згадку про нього знаходимо в тексті договору між Київською Руссю й Візантією за 907 рік) було пограбоване і спалене половцями. Вогонь не пощадив тоді ні князівського терема, ні інших споруд. Довкруг згарища, чорна пустеля... Отаким дістався Чернігів Давидові.

Але князь не впав у відчай. Як і його дід Ярослав, Давид цінував прекрасне, і уява вже малювала йому “град великий” на берегах Десни.

Почав князь, як і годилося, з храму, названого Борисоглібським — у пам’ять загиблих його дядьків Бориса і Гліба. Більш як за чверть століття свого князювання Давид

дбав про розбудову нового Чернігова, про оздоблення величного Борисоглібського собору. Роботи в соборі тривали й після його смерті упродовж XII століття. Це була велична споруда, оздоблена всередині фресками. Підлогу виклали різнобарвними керамічними плитками та мозаїкою. Собор вражав різьбленням на камені. Така краса рідко зустрічається і зараз (Д. Степовик).

План

---

9. У тексті підкресліть дієслова відповідно до їх синтаксичної ролі. Визначте вид, спосіб і час дієслів (надписи зробіть над словами).
10. Поясніть лексичне значення дієслова передостаннього речення.

---

11. Дієслова першого абзацу поставте в початковій формі та в усіх можливих часових формах. Визначте в цих дієсловах основу теперішнього часу.

---

12. Зробіть морфемний розбір першого дієслова другого речення другого абзацу. _____

---

13. Из третього абзацу випишіть дієслова чоловічого роду. Установіть їх перехідність / неперехідність.

---

14. Виконайте морфологічний аналіз дієслів четвертого абзацу.

---

15. Зробіть фонетичний розбір дієслова останнього речення.

16*. Поміркуйте, чим виступає в інфінітиві *-ти* — суфіксом чи закінченням. Як розглядається дане питання у вузівських підручниках?

17*. Розподіліть дієслова середньо-зворотного стану за групами. Над власне-зворотними поставте цифру 1, загально-зворотними — 2, взаємно-зворотними — 3, непрямо-зворотними — 4, активно-безоб'єктними — 5, пасивно-безоб'єктними — 6, зворотно-пасивними — 7.

Скло б'ється, бабуся роззувається, збиратися в кіно, виявляється бажання, кропива жалиться, ставок розливається, дитина заспокоюється, трембіти перегукуються, стілець ламається, друзі перемовляються, печиво кришиться, вкриватися ковдрою, йому вважається, тканина мнеться, шипшина колется, готуватися до заліку.

18. Від поданих дієслів утворіть форми умовного способу.

Переходити — _____
закінчити — _____
вибачити — _____
змагатися — _____

19. Від поданих дієслів утворіть форми наказового способу.

Заробляти — _____
_____
_____
перекладати — _____
_____
_____
депонувати — _____
_____
_____
обсівати — _____
_____
_____
відокремити — _____
_____
_____

20. Наведіть шість прикладів дієслів із суфіксами *-ону-*, *-ну-*. Визначте й порівняйте лексико-семантичні функції останніх.

---

21. Визначте, у яких словах префікс видотворчий, а у яких — словотворчий. Видотворчий префікс позначте.

Зробити, підписати, надбудувати, спитати, покликати, переписати, відписати, поінформувати, перебудувати написати, відбудувати, дописати, забудувати, розпитати, переробити.

- 22*. Серед поданих дієслів підкресліть одновидові.

Розговоритися, гарантувати, надивитися, світити, піклуватися, нагостюватися, попереписувати, телефонувати, розносити, знаходитися, попоходити, атакувати, гордувати.

23. Безособові дієслова підкресліть однією рисою, а особові, ужиті в безособовому значенні, — двома.

1. Хворому не спиться. 2. Хлопчикові не сидиться. 3. За вікном дощить. 4. Надворі гримить. 5. З вікна тягне. 6. На вулиці морозить. 7. Дорогу замело. 8. Спортсмену щастить.

24. Перевірте себе за тестами.

I. Продовжіть судження.

1. Дієслово як частина мови об'єднує в складну систему такі граматичні форми...

а) інфінітив, особові форми, родові форми;

б) інфінітив, особові форми, родові форми, дієприкметники, дієприслівники.

2. До недієвідмінюваних форм дієслова належать...

а) інфінітив, дієприкметник, дієприслівник;

б) родові форми, інфінітив, дієприкметник, дієприслівник.

3. Інфінітиву властиві категорії...

а) перехідності / неперехідності, виду;

б) часу, перехідності / неперехідності, виду;

в) перехідності / неперехідності, способу дії, виду.

II. Які форми дієслів утворюються від основи інфінітива?

а) Минулого часу;

б) умовного способу;

в) теперішнього часу;

г) дієприкметники минулого часу;

р) дієприкметники теперішнього часу;

д) дієприслівники доконаного виду;

е) дієприслівники недоконаного виду.

25*.Перекладіть українською мовою.

Вынести благодарность — _____

заслуживать внимания — _____

принести вред — _____

обратиться по адресу — _____

оказывать сопротивление — _____

оборудовать квартиру — _____

26. Доберіть до поданих дієслів синоніми. Визначте їх дієвідміни.

Опанувати (дієв. ____) — _____

мерзнути (дієв. ____) — _____

перервати (дієв. ____) — _____

гримати (дієв. ____) — _____

кохати (дієв. ____) — _____

27. Утворіть від поданих дієслів форми 1-ої особи однини та 1-ої та 2-ої особи множини теперішнього часу дійсного способу. Поясніть чергування приголосних у коренях слів.

Графити, мостити, любити, ходити, возити, голубити, косити, пестити, полоскати, стерегти, пекти, ловити,

*ненавидіти, тесати, могти, полоти, мазати, губити, їздити,
чистити, пити, крєктати, бродити, світити, голосити,
ловити.*

28*. Напишіть резюме для прийняття вас на роботу на конкурсній основі, згадуючи вашу участь у студентській науковій роботі, художній самодіяльності, спортивному житті університету тощо.

Оцінка за виконання завдань теми:

ТЕМА: ДІЄПРИКМЕТНИК

Питання для обговорення

1. Статус дієприкметника в системі частин мови.
2. У чому особливість дієслівних і прикметникових ознак дієприкметника?
3. Як утворюються активні дієприкметники теперішнього часу? Чи зберігають ознаку перехідності активні дієприкметники, утворені від перехідних дієслів?
4. Як утворюються активні дієприкметники минулого часу?
5. Чи виражають пасивні дієприкметники часову ознаку?
6. Творення пасивних дієприкметників. Чи співвідносяться пасивні дієприкметники з активними дієприкметниками минулого часу?
7. Які особливості вживання дієприкметників?
8. Явища переходу дієприкметників у прикметники та іменники.

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Дієприкметник — це _____

_____

Дієприкметниковий зворот — це _____

_____

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.

Український рушник можна порівняти з піснею, витканою чи вишитою на полотні. Без рушника, як без пісні, не обходяться народження, одруження людини, ювілейні урочистості.

Ознакою охайності, працьовитості кожної господині є прибрана хата й чистий рушник напихваті. По всій Україні поширений звичай *накривати* рушником хліб на столі. Ним

накривали і діжу після випікання хліба, ставлячи її під образами на покуті. Подарунковими рушниками *перев'язували* кумів і гостей, запрошених на зорини.

Гарний був звичай *використовувати* рушник при будівництві житла. Його вішали вгорі, у кутку, коли стіни були вже зведені.

У перший день огляду озимини йшли в поле гуртом – частіше родом. Попереду батько ніс на рушнику хліб-сіль; у кошику, накритому рушником, несла різне частування мати. На зеленому полі розстеляли його, клали їжу. Так робили в перший день оранки, сівби та жнив. Після закінчення жнив господар зустрічав женців з хлібом-сіллю на рушнику. А ті одягали на нього обжинковий вінок.

Коли син вирушав із дому в далеку дорогу, мати дарувала йому рушник, щоб беріг від лиха. Цей звичай існує і нині. Весільний рушничок кожна дівчина готувала сама. *Вишивати* рушник, сорочки матері навчали дочок змалку.

Окрім хат, рушниками в минулому *прикрашали* також громадські установи – сільські управи, школи. Рушник у нашому побуті живе і сьогодні. Його використовують на весілля, під час провідів хлопців до армії. З хлібом-сіллю на рушнику зустрічають дорогих гостей.

Добре було б, якби і в сім'ях повернулися до прадавньої традиції вишивати рушники.

У нашій мові збереглися численні фразеологічні вирази, які відбивають народні звичаї, пов'язані з використанням рушників: дбати рушники, вертатися з рушниками, подавати рушники, стати на рушнику, слати старостів за рушниками (За Л. Орел).

План

---

3. Випишіть із тексту дієприкметники й визначте, від яких дієслів вони утворені.

---

4. До виділених дієслів доберіть форми доконаного виду інфінітива. Утворіть від них дієприкметники минулого часу.

---

5. Наведіть з тексту приклади активних і пасивних дієприкметників. Позначте в них суфікси.

---

6. Розподіліть у дві колонки словосполучення з дієприкметниками й прикметниками.

Учений життям, варені яйця, невпізнаний корабель, варена курка, квітучий сад, спіла вишня, сипучий пісок, нездійснена мрія, учена рада, нездійсненна мрія, нездоланий народ, нездоланий народ, невпізнаний світ.

---

7. Доберіть до тексту назву й сформулюйте його основну думку. Визначте тип мовлення й стильову приналежність тексту.

Розтріпала пізня осінь коси старим вербам. Холодними дощами омила, розвіялась над степами, десь поміж селами в перелісках загубилась. Сивими вершниками підкралися перші морози, щипнули землю за щоки зблідлі та й помчали зрадливі комарнівськими вулицями з Верещицею жартувати.

Принишкла земля, заніміла. Лише густі брови з померклих трав нахмурила й заплющила темні очі. А десь серед ночі загули в трембіти стрункі тополі, забряжчали сережками понад шляхом розлогі акації. Вітер ніжні струни дротів перебрал і пустив у танок сніжну метелицю. Забіліли луки понад Верещицею, пагорбки пуховою шалею вкрилися. Далеко за село покотила зима білі хвилі, згасила пізньої осені дотліваючі вогнища. І десь між скиртами, серед степу, задрімала в темряві ночі...

Спить село таємним сном. Розбрелися хати по узбіччі, по груди в снігових заметах причаїлися. Дивним вогнем сяє до місяця засніжений простір, і тільки десь бродить комарнівськими вулицями тиша, з морозом за руки побравшись. Замріялись зорі, по небу парами розбрелися.

А там далі, за садибами, тугим поясом мосту стягнена, пригорнулася гнучким станом до села Верещиця. Порізала довгі груди об скло перших льодів, знесилена, ледь покотила застигаючі хвилі за село, до Дністра. Опустіли засніжені річкові береги. Тихо й німо. Лише чорніє самотньо старий пеньок у білому брилі, наче дід-рибалка з оберемком вудок поспішає на хитку кладку (І. Ткаченко).

---

8. Підкресліть у тексті дієприкметники відповідно до їх синтаксичних функцій.

9. Зробіть морфемний розбір дієприкметника передостаннього абзацу.

---

10. Визначте стан і час дієприкметників останнього абзацу (записи зробіть над словами в тексті).

11*. Випишіть із тексту активні дієприкметники теперішнього часу множини. Доберіть до них спільнокореневі дієприслівники. З'ясуйте, де кінцевий голосний належить до флексії, а де — до суфікса.

---

12. Прочитайте перше речення другого абзацу з такою інтонацією, щоб дієслово стало дієприкметником. Чи зміняться при цьому розділові знаки?

---

13. Провідмініяйте дієприкметники третього речення тексту.

---

14. Виконайте морфологічний розбір дієприкметника другого речення другого абзацу.

---

15. Випишіть із довідки спільні ознаки дієприкметника з прикметником.

Довідка. Передає динамічну ознаку; узгоджується з пояснюваним іменником; має значення виду, часу, стану; відповідає на питання який?, яка?, яке?, які?; може керувати формою залежного іменника й означатися прислівниками; найчастіше виконує синтаксичну функцію означення або іменної частини складеного присудка.

16*. Доповніть таблицю.

Творення дієприкметників

Час	Дієприкметники			
	активні		пасивні	
теперішній				
минулий				

17. Утворіть від поданих дієслів усі родові форми активних дієприкметників теперішнього часу.

Ріжуть — _____

працюють — _____

лежать — _____

стоять — _____

тонуть — _____

крокують — _____

співають — _____

ваблять — _____

18. Утворіть від поданих дієслів форми чоловічого роду активних дієприкметників минулого часу.

Посивіти — _____		постаріти — _____
дозріти — _____		посиніти — _____
змерзнути — _____		скиснути — _____

19. Утворіть від поданих дієслів форми пасивних дієприкметників. З'ясуйте, чи від усіх дієслів можна утворити пасивні дієприкметники.

Молоти, очікувати, білити, написати, принести, просіяти, колоти, білити, світити, косити, шити, взяти, зеленіти, зайти.

_____

_____

_____

_____

_____

20. Доберіть приклади дієприкметників із поданими нижче суфіксами. Подумайте, від якої основи (теперішнього часу чи інфінітива) утворюються відповідні дієприкметники.

-н-: _____

-т-: _____

-ен-: _____

-єн-: _____

21. Запишіть, замінюючи виділені слова дієприкметниками.

Людина, яку запросили — _____

журнал, що вже прочитали — _____

сорочка, що вишили — _____

полиця, яку закріпили — _____

вода, що кипить — _____

колосся, яке пожовкло — _____

солдат, який крокує — _____

юнак, який танцює — _____

камінь, що лежить — _____

22*. Запишіть у три стовпчики прикметники, дієприкметники й дієслова. Простежте, чи залежить вид дієприкметників від видової приналежності дієслова.

Зелений, адресувати, засушений, адресний, діяти, позеленілий, бетонований, позеленіти, діючий, засушити, сухий, льодовий, заледенілий, бетонний, адресований, бетонувати, заледеніти, дійовий.

23*. Уставте пропущені букви (-н-, -нн-).

Смаже__ий, нездо́ла__ий, проштампова__ий,
незлі́че__ий, розпакова__ий, незлі́че__ий,
нездо́ла__ий, невпі́зна__ий, купова__ий,
невпі́зна__ий, побаче__ий, попередже__ий,
розфарбова__ий, просія__ий.

24. Поміркуйте, у яких словосполученнях *не* з дієприкметниками пишеться разом, а в яких — окремо (з'єднайте там, де це потрібно).

Не скошена трава — не скошена селянами трава, не виоране поле — не виоране своєчасно поле, не висловлене зауваження — не висловлене вчителем зауваження, не позичені гроші — не позичені, а подаровані гроші, не прикрашена вулиця — не прикрашена, а буденна вулиця.

25. Складіть речення з поданими словосполученнями так, щоб дієприкметникові звороти виступали в препозиції та постпозиції до означуваного слова.

Перекладений спеціалістом текст, битий дощами дах, просіяне кондитером борошно, вишита нареченою сорочка.

26*. Перекладіть словосполучення українською мовою. Зробіть висновок про особливості перекладу дієприкметників.

Дозревшая вишня, вращающаяся карусель, причаливающий теплоход, восходящее солнце, победивший спортсмен, возникшие вопросы, постаревшие родители.

---

27. Перевірте себе за тестами.

1. За допомогою якого суфікса творяться активні дієприкметники минулого часу в поданих словах?

Змарні __ий, посиві __ий, почорні __ий.

а) –вш-; б) –л-.

2. Від якої дієслівної основи творяться пасивні дієприкметники?

а) Від основи інфінітива перехідних дієслів доконаного й недоконаного виду;

б) від основи теперішнього часу.

28*. Поставте у виділених словах наголос так, щоб вони стали дієприкметниками.

Печена картопля, варені яйця, нездоланий народ.

29*. На всеукраїнську презентацію вищих навчальних закладів підготуйте прес-реліз про Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, використовуючи дієприкметники та дієприкметникові звороти.

Оцінка за виконання завдань теми:

ТЕМА: ПРЕДИКАТИВНІ ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ НА -НО (-ЕНО), -ТО

Питання для обговорення

1. Предикативні дієслівні форми на -но (-ено), -то. Як вони утворюються?
2. Чи мають предикативні дієслівні форми на -но (-ено), -то парадигми відмінювання?
3. Чи можуть предикативні дієслівні форми на -но (-ено), -то виконувати синтаксичну функцію означення?
4. Уживання предикативних дієслівних форм на -но (-ено), -то у складі дієслів умовного способу.

Вправи та завдання

1. Доповніть судження.

- а) Предикативні форми на -но, -то, як і пасивні дієприкметники, утворюються від основ неозначеної форми перехідних дієслів додаванням суфіксів _____, _____, _____ та суфікса _____.

Приклади: _____

- б) Предикативні форми на -но, -то здебільшого керують іменниками у формі _____ відмінка.

Приклади: _____

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.

Високу Чигиринську гору названо Богдановою горою. Вона стоїть посередині Чигирини, ніби великий написаний курган. Із цієї гори хороше видно віддалені села, гори низи Тящина, далекі придніпровські рівнини й ліси. У давнину на горі було споруджено неприступну фортецю. Багато списів і ребер непроханих гостей-чужоземців було поламано об цю гору-фортецю.

Одного разу Богдан Хмельницький був обложений стотисячним ворожим військом на Чигиринській землі. Козаки хоробро боролися, але не стало води і життя людей було поставлено під загрозу.

Ворог вирішив узяти військо змором. На високій горі в козаків Богдана були великі запаси їжі, а води не було. Спершу почала гинути худоба, а потім і люди. І ось тут-то й прийшла на допомогу своїм синам рідна земля-матінка. Раптом на горі між кам'яними скалами забурлила свіжа джерельна вода нестримним потоком. Старі люди догадувалися, що нібито вода пішла на гору з Тясмина тими підземними ходами, якими колись Хмельницький водив коні напувати з річки.

Так людей було врятовано від смерті. Набравшись нових сил, Богдан Хмельницький розгромив вороже військо.

З того часу це джерело продовжує існувати й невпинно, зимою і літом, тихо дзвенить непомітним срібним струмочком. У народі його визнано чудодійним (з книги «Легенди і перекази»).

План

---

3. Підкресліть у тексті предикативні дієслівні форми *на –но* (*-ено*), *-то* відповідно до їх синтаксичної ролі в реченні. Надпишіть над ними, якого вони виду (доконаного чи недоконаного).

4. Перевірте себе за тестами.

1. Чи відмінюються безособові дієслівні форми на *-но*, *-то*?
а) Так; б) ні.
2. Яку синтаксичну роль у реченні виконують безособові форми на *-но*, *-то*?

Дощ без устанку лив літо і осінь, луки затоплено, трави побито (П. Грабовський).

а) Обставини;

б) головного члена речення, співвідносного з присудком.

5. Визначте вид поданих предикативних форм на -но, -то.

Написано, зроблено, збито, запрошено, зшито.

а) Доконаний вид;

б) недоконаний вид.

Оцінка за виконання завдань теми:

ТЕМА.: ДІЄПРИСЛІВНИК

Питання для обговорення

1. Статус дієприслівника в системі частин мови.
2. Граматичні ознаки дієприслівника.
3. У чому особливість дієприслівникової категорії часу?
4. Причини адвербіалізації дієприслівників теперішнього часу недоконаного виду.
5. Якого значення набувають дієприслівники *вважаючи, зважаючи* у сполученні з прийменником *на*?

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Дієприслівник — це _____

Дієприслівниковий зворот — це _____

---

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.
-

Поле... Без відданості до нього не може бути й любові до Батьківщини, як і навпаки – любов до Вітчизни неможлива без відданості до свого іменного чи безіменного поля.

Поле, асоціюючись із землею, завжди було трудним. І в обробіткові, і в охороні. Хоч і мовиться, що життя прожити – не поле перейти, але, коли людина від землі, від свого родовідного коріння, а не тимчасовий гастролер, вона не може безвідносно пройтися тим полем, не знявши капелюха й низько не вклонившись, не згадавши, що воно скроплене потом і кров'ю попередніх поколінь, що землю цю колись відвойовували у природи людські руки, орючи перелogi, угноюючи, вирощуючи збіжжя, охороняючи від нападників, ласих на чуже, гинули на ньому й за нього, аби дорідна нива повнозерно колосилася нам і нашим нащадкам. Отже, поле

перейти – значить, прочитати історію не одного покоління людей.

Іменами, які вславили себе, у нас прийнято називати міста, вулиці, кораблі, лайнери тощо. До цього послужного списку годилося б додати й отчі поля. Поки що такі увічнення поодинокі, не набули утрадиційненого характеру; щоправда, у цій делікатній справі, намагаючись бути надто чутливими й тактовними, ми повинні одвічну святиню не перетворити на шаблон, черговий кампанійський захід. Тільки тоді земля ця, за образним висловом Івана Франка, всеплодючая мати, озветься нам щедрою нивою, іменем тих, хто віддав їй серце і своє життя.

...Щоразу, одвідуючи село свого дитинства, навпростецькою стежиною іду через Саньчине поле. Давно вже немає в живих жінки, імям якої названо цю землю. Але її присутність живе між нас у спогадах – у її іменному полі. І мимоволі згадуються Братські чи Вдовині, Якубові або Петрові поля отчої землі. В іменах цих, які ми маємо знати й берегти, наша сила й наше безсмертя (З книги «Берегиня»).

План

---

3. Підкресліть у тексті дієприкметники й дієприслівники відповідно до їх синтаксичних функцій. Визначте їх вид і час (записи зробіть над словами в тексті).

4. До дієприслівників недоконаного виду допишіть відповідники доконаного виду. Виділіть суфікси.

---

5. Виконайте морфологічний розбір дієприслівника третього абзацу.

---

6. Виконайте морфемний і словотвірний розбори дієприслівника третього абзацу.

---

7. Дайте тексту назву й складіть до нього план. Установіть, це текст-опис, розповідь чи міркування.

Світліло небо над долиною, і відступала знеможена ніч, здаючись на волю дню. Високі, могутні, вставали гори на заході, перетинаючи широкими грудьми шлях чужим вітрам; і гасли, і западали вогні по хатах — один, другий, третій, ніби це вони, розчиняючись, танули в темряві, сіяли бліде світло навколо, творили день.

Сріблився, набираючись сили, день. Вузькі промені світла, ковані з білого іскристого металу, легко проходили крізь двері й бриніли через увесь погріб. Макар бачив, як старшина, не підводячись, пересунувся вбік з їхнього шляху, обпершись на мить об світло руками. З погляду художника, це було ефектне видовище: білі, тремтливі смуги світла, які не розчиняли темряву, а ділили, розсікаючи, на високі, від долівки до стелі, довгі прямокутники, і постать людини, вихоплена з півми, і її яскраво освітлені руки, якими вона відштовхувалася від променів, ламаючи їх на скляний дріб'язок.

Смуга світла... Вона то вужчала, яскравіючи, то блідла, розширюючись, була — як промінь прожектора, який світив через життя, через роки в минуле, і Макар бачив те, що діялося на вузькій смужці життя, обмеженій чорними стінами невідомості... (П. Гуріненко).

План

-
-
8. Підкресліть у тексті дієприслівники відповідно до їх синтаксичних функцій. Визначте вид і час дієприслівників (записи зробіть над словами в тексті).
9. Зробіть морфемний розбір дієприслівників другого абзацу.

-
-
-
-
10. До дієприслівників першого абзацу недоконаного виду доберіть відповідні дієприслівники доконаного виду. Виділіть суфікси.

-
-
-
-
11. Виконайте морфологічний розбір дієприслівників останнього абзацу.

-
-
-
-
12. Випишіть з довідки спільні ознаки дієприслівника з прислівником.

Довідка. Передає додаткову дію; залежить від дієслова; має значення виду, часу, перехідності; незмінна форма; відповідає на питання *що роблячи?, що зробивши?*; може керувати

формою залежного іменника й означатися прислівниками; найчастіше виконує синтаксичну функцію обставини.

---

13. Доповніть таблицю.

Творення дієприслівників

Час	Вид	Питання	Основа	Суфікси	Приклад
теперішній	недоко- наний	що роб- лячи?			
мину- лий	доко- наний	що зро- бивши?			
	недоко- наний	що ро- бивши?			

14. Утворіть від поданих дієслів форми дієприслівників теперішнього часу.

- Знають* — _____
танцюють — _____
сидять — _____
стоять — _____
тонуть — _____
сигналізують — _____
співають — _____
ваблять — _____

15. Утворіть від поданих дієслів форми дієприслівників минулого часу.

- Косити* — _____ | *догоріти* — _____

змерзнути — _____ | носити — _____
посивіти — _____ | скинути — _____

16. Згадайте, коли *не* з дієприслівниками пишеться окремо, а коли — разом (з'єднайте там, де це потрібно).

Не образивши, не волячи, не піднявши, не йдучи, не зустрівшись, не зчувшись, не здужаючи, не сподіваючись, не навидячи, не стямившись, не набриднувши, не хтуючи.

17*. Утворіть від дієслів дієприслівники. Складіть з кожним дієприслівником по два речення так, щоб в одному з них він був одиничним, а в іншому входив до складу дієприслівникового звороту.

Проходити, побачити, співати, писати.

---

18. Уставте пропущені букви.

1. А ліси з__леніли напрочу__мирно, а села, пролітаюч __, м__гтіли пр__вітно, а шосе бл__щало в далеч__нь, як соня__на дорога опівдні на морі (О.Гончар). 2. Під іскристим півднем зелено шумить В__ликий Шлях, уп__раюч__сь ш__роким туго натягнутим луком у в__сокі жита, що вже закв__тували на все поле, в__блискуюч__на сонці (За М. Стельмахом).

19*. Відредагуйте неправильно побудовані речення з дієприслівниками.

1. Готуючи новий випуск факультетської газети "Джерельце", матеріали добиралися з кожної студентської групи. 2. І в наші дні віруси ховають у собі загрозу, яку не завжди можна передбачити, породжуючи десятки інфекційних захворювань. 3. Ідучи на лекцію, у студентки загубився конспект.

---

20. Перевірте себе за тестами.

I. Яку синтаксичну функцію виконують дієприслівники в реченні?

Чи чули ви, як в дзвоні молотка співає сталь, вітаючи людину? (В. Сосюра)

а) Означення; б) обставина; в) додаток.

II. Які букви (*и* чи *і*) треба вставити замість крапок?

1. Чайка скиглить, літаюч..., мов за дітьми плаче (Т. Шевченко).

2. Покотила Рось застигаюч... хвилі за село, до Дніпра.

21. Складіть проблемні питання до теми.

---

22. Напишіть пояснювальну записку на ім'я декана, використовуючи подані слова і словосполучення: *готуючись до змагань, випадково, розбивши м'ячем.*

Оцінка за виконання завдань теми:

Оцінка за виконання завдань модуля:

Модуль D

ТЕМА: ПРИСЛІВНИК. СЛОВА КАТЕГОРІЇ СТАНУ

Питання для обговорення

1. Від яких частин мови і як саме утворюються прислівники?
2. Які виділяються словотворчі типи прислівників?
3. Стилiстична роль здрiбнiло-пестливих форм прислівників.
4. Наголос у прислівниках.
5. Явище адвербіалізації.
6. Перехід прислівників у прийменники, сполучники та частки.
7. Семантичні, морфологічні й синтаксичні ознаки слів категорії стану.
8. Як розглядається питання про категорію стану в українському мовознавстві?

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Прислівник — це _____
_____
_____

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.

Засяяло в барвистому травневому вінку біле оксамитове мереживо – це значить, що весна красеневі червню чародійні ключі до щедрого літа передає. Кучеряві діброви, смарагдові левади й змолоділі поля мліють від радісних симфоній і веселих барв великого свята природи.

У густих верболозах поміж плакучих верб, що замріяно полощуть у тихих плесах довгі віти, удень і вночі не стихають закохані соловейки. Мирно воркують лагідні горлиці, тривожно голосять одинокі зозулі, на тоненькій галузці крилатого осокара легенько гойдається округла ремезова колисочка.

Із-за темно-зелених стіжків гордовитого рогозу тихо випливає тиха качина сімейка. Неповороткий сазан виринув з обжитої ями й вимальовує широкі кола на водяній гладіні. Від білого світу й до темної ночі метушаться легкокрилі берегові ластівки. З-під похилого куща розлогої шелюги випурхнула блакитна пташка, плавно торкнулася водяного дзеркала, і вже в її довгому дзьобі тріпочеться срібляста верховодка.

У тінистому вільшанику, у вінку крилато-ажурної папороті, яскраво-жовтим букетом тішить око болотяне верболізя.

Пишні левади пропахли медовим ароматом. Барвлять на них у веселому танці білі, салатові й голубенькі метелики. З досвітку й до смеркання заклопотано гудуть оглядні джмелі й трудівниці-бджоли. Де цвіток – там медок. А кому не хочеться поласувати духмяним медом з розмаїтого левадного травозілля!

Не скласти ціни скарбам, щедро розсипаним на річкових левадах! Колискою цивілізації, золотим земельним фондом планети звуть річкові долини. Кому не хочеться побачити на власні очі їх красу!

І нині ваблять до себе мальовничі левади щедрих душею прихильників дикої природи, любителів розважитися на дозвіллі з вудочкою або мисливською рушницею. Не втратити б необачно цей безцінний дарунок матері-природи, до якої усі ми приросли серцем (За М. Яценком).

План

---

3. Підкресліть прислівники відповідно до синтаксичних функцій. Визначте їх розряди за значенням (надписи зробіть над словами).

4. Виконайте морфемний і словотвірний розбори прислівників другого абзацу.

---

5. Випишіть із тексту антоніми.

---

6. Утворіть від прикметників другого абзацу прислівники. Позначте словотвірний засіб.

---

7. Дайте назву тексту і складіть до нього план. Продовжіть текст декількома реченнями, висловлюючи своє ставлення до відомої архітектурної пам'ятки.

У Києві на площі перед Софійським собором — гірка із сірих гранітних брил. На ній напис: “Богдан Хмельницький. 1888”. На вершині гірки — бронзовий кінь, різко й раптово зупинений вершником у момент *стрімкої, шаленої* скачки. Навіть у житті не часто зловиш таку *хвилюючу* мить — здибленого, украй розпаленого скакуна. Щось пропустиш у вгамуванні вихру подібного руху, у пам'яті не зафіксуються якісь деталі. А тут наяву — у бронзі все до *найменших* подробиць. І так вражаюче правдиво, що, здається, ясно чуєш іржання коня, останній удар копит об камінь, по-козацькому *владний* оклик вершника.

Цей чудовий *монумент*, так вдало вкомпонований в архітектурне, у просторове оточення, мучительно народжувався в сумнівах і протиборстві різних сил.

Уперше думку про спорудження пам'ятника Б. Хмельницькому в Києві висловив 1859 року перший ректор Київського університету Михайло Максимович. Та минуло майже тридцять років, поки мрія нарешті здійснилася.

Творець шедевру — видатний скульптор ХІХ століття, білорус за походженням Михайло Микешин (1835—1896). Як сильно треба було любити Україну, її славне минуле, щоб стійко витримати три десятиліття боротьби, *гідно* пройти крізь усі невдачі й інтриги, залишитися до останку вірним своїй ідеї та завершити дуже нелегку справу! (З журналу).

План

---

8. За тлумачним словником поясніть лексичне значення виділених слів другого й четвертого абзаців.

---

9. Знайдіть у тексті прислівники й підкресліть їх відповідно до синтаксичних функцій. Визначте розряди прислівників за значенням (надписи зробіть над словами).

10. Від якісно-означальних прислівників утворіть усі можливі форми ступенів порівняння.

-
-
11. Утворіть від виділених слів першого абзацу прислівники, позначаючи словотворчі засоби.
-
-
-
-
-

12. Зробіть морфемний розбір прислівників *правдиво, по-козацькому*.
-
-
-
-
-

- 13*.Прочитайте слова. Поміркуйте, які прислівники пишуться разом (з'єднайте, де це потрібно), які — через дефіс (установте його), а які — окремо (залиште без змін).

Приходити в досвіта, говорити по суті, вивчити на пам'ять, думати по іншому, іти пліч о пліч, одягатися по сучасному, бачити день у день, море без кінця краю, поснідати на швидкуруч, брати по троху.

- 14*.Установте замість крапок пропущені букви (-н-, -нн-).

Безпеч ___о, со ___о, щоде ___о, бажа ___о, захопле ___о, відда ___о, багря ___о, навма ___я, широче ___о, стривоже ___о, невблага ___о, засмуче ___о, організова ___о, натхне ___о, спрсо ___я, попідвіко ___ю, враже ___о, зако ___о, попідти ___ю.

15. Перевірте себе за тестами.

1. Які прислівники утворені від прикметників?

- а) Зблизька, натхненно, дружно;
- б) по-їхньому, по-всякому, по-твоєму;
- в) взимку, вбік, знадвору.

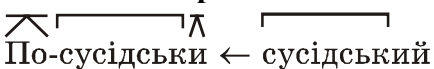

2. У якому реченні прислівники виконують роль неузгодженого означення?

- а) Змалку кохайтеся в освіті, змалку розширюйте ум (П. Грабовський).
- б) Карлос вибрав шлях направо, Гвідо вибрав шлях наліво (Леся Українка).

16. З'ясуйте, у яких реченнях виділені лексеми виступають словами категорії стану. Підкресліть їх як члени речення.

1. На душі в мене *весело*.
2. Навесні *весело* співають птахи.
3. Після довгої розлуки друзі *тепло* привіталися.
4. Душа летить в дитинство, як у вирій, Бо їй на світі *тепло* тільки там (Л. Костенко).
5. Після виступу гумориста в залі всім *стало смішно*.
6. Друг дуже *смішно* розповідає про свою подорож до Єгипту.

17. Заповніть таблицю за поданим зразком.

Словотвірний аналіз По-сусідськи ← сусідський	Будова слова по-сусідськи
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....
.....	.....

Зліва, насухо, ліворуч, вишир, всебічно.

18. Складіть невеличкий твір, використовуючи подані прислівники: *влітку, вдосвіта, навпростець, стрімголов, босоніж, уплав, радісно, сонячно* та інші.

Оцінка за виконання завдань теми:

ТЕМА: ПРИЙМЕННИК

Питання для обговорення

1. Чим відрізняються службові слова від слів повнозначних?
2. На які групи поділяються прийменники за своїм походженням? Наведіть приклади первинних і вторинних прийменників.
3. Які прийменники вживаються з одним відмінком, з двома, з трьома?
4. Групи прийменників за морфологічним складом (прості, складні та складені).
5. Синонімічні прийменникові конструкції.
6. Переклад прийменникових конструкцій російської мови українською та навпаки.

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Прийменник — це _____

---

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.

(У/в) всіх родинах існував непорушний звичай — (у/в)ставши, дівчина мусила насамперед «навести лад», тобто розчесати волосся й заплести косу. Здавен (у/в)важалося найбільшим нехлюйством братися за будь-яку роботу чи сідати за стіл з розпущеним волоссям. Про таких казали: «(У/в) неї на голові сорока гніздо звила», «(У/в) неї (у/в) косах сім чортів кублилося».

Не менш важливим був й інший бік — морально-етичний. Вислів «наруга над косою» безпосередньо стосувався дівочої цнотливості. Юнка, котра не зберегла її, згідно з традицією «(у/в)трачала право носити косу». За давнім звичаєм, збезчещеній дівчині прилюдно відтинали косу. Іноді були й суворіші покарання. Як відзначав І.Франко, покритку навіть

били шнурками, «котрі перед тим на кілька днів намочені були (у/в) соляній ропі». На Бойківщині зганьблену дівчину вели «на купу» – *по/серед* села робили камінний підмурівок, на якому найстарший селянин покривав її голову хустиною. Такі покарання (у/в)важалися досить впливовими, адже дівчині, котра ступила на слизьку стежу розбещеності, загрожувало довічне дівування. Отже, батьки намагалися виховувати своїх дітей так, щоб і самим не бути об'єктом насмішок та (у/в)селюдської зневаги, людського поголосу. Чи не від того пішло прислів'я: «Подивись на матір і женись на дочці».

(Із/ з/ зі) особливою поетичністю оспівана дівоча погорда – коса (у/в) весільному церемоніалі. Цьому присвячений спеціальний обряд – розплітання коси. Прощання (із/ з/ із) косою – це, власне, прощання (із /з /із) дівуванням. У молодії, отже, починався новий, відповідальніший період життя (З книги «Берегиня»).

План

---

3. Підкресліть у тексті прийменники. Визначте їх розряд за будовою (надписи зробіть над словами).

4. Пригадайте правила чергування у//в. Розкрийте дужки.

5. Запишіть відповідно до правила виділене слово й розберіть його як частину мови.

---

6. В останньому абзаці виберіть з дужок правильний варіант прийменника (із /з / із), пригадавши правила чергування.

7. Доберіть до тексту назву й сформулюйте його основну думку. Складіть план тексту.

Мало кому з руських володарів присвятив літопис стільки уваги, як Ользі, удові князя Ігоря, що протягом двох десятиріч виступала в ореолі мудрості й жіночого чару. Після смерті чоловіка через малолітство сина Святослава вона стає фактично великою княгинею. Це було винятковим явищем суворої середньовічної доби. У всій Європі панує фізична сила, кожен володар був насамперед воєначальник, вождь армії, а на київському престолі з'являється жінка, котра впродовж кільканадцяти років має владу у великій державі. Чи не є це свідоцтвом її незвичайності й таланту та підтвердженням характеристики Ольги, яку дає літопис, — “наймудрішої серед усіх людей”?

Цей факт дає уяву про високий рівень культури й моралі держави, що беззастережно кориться владі слабкої жінки, держави, що за доби панування фізичної сили шанує розум і душевну силу.

У зовнішніх стосунках Ольга віддавала перевагу дипломатії перед війною. У 957 році їде вона до Константинополя для переговорів із візантійським імператором. До сих пір історики сперечаються з приводу конкретної мети візиту.

Ольга держала сильною рукою державну систему й не дала їй ані ослабнути, ані розвалитися, налагодила дипломатичні відносини з двома наймогутнішими імперіями Європи.

Охрещення Ольги, яке залишилося її приватною справою, дало підставу літописцю Нестору писати, що вона “сіяла, як місяць уночі”, і порівнювати її з “вранішньою зорею перед сонцем” (О. Гончар).

План

---

8. Випишіть із тексту опорні слова, словосполучення й речення, за якими його можна відтворити.

---

9. Поміркуйте, як автор ставиться до постаті княгині Ольги. Висловіть своє ставлення до героїні.

---

10. Заповніть таблицю прикладами з тексту.

Уживання прийменників з іменниками в різних відмінках

№	З відмінками	Прийменники	Приклади
1.	з родовим	без, біля, від, з-за, із-за, для, до, з- під, проти, серед, після	
2.	із знахідним	про	
3.	із знахідним та орудним	над, під, перед, поза	
4.	із знахідним та місцевим	на, о, об, по	
5.	із родовим та знахідним	за, з	

- 11*. Серед поданих прийменників підкресліть ті, що вживаються тільки з одним відмінком.

Над, без, під, за, по, біля, від, перед, для, до.

12. Запишіть прийменники, поділивши їх на групи за будовою: а) прості, б) складні, в) складені.

Поміж, зі, в, під, незважаючи на, з-посеред, над, під час, до, під кінець, ради, задля, про.

---

13. Заповніть таблицю прикладами.

Групи прийменників за походженням

Непохідні	Похідні
	а) з кількох прийменників: б) з інших частин мови: — з іменників: _____ — з прислівників: _____

14. Підкресліть потрібний прийменник. Розкажіть про варіанти прийменників.

1. *А вже весна, а вже красна! (з, із, зі) стріх вода капле (Нар. пісня).* 2. *Слово — це наш Бог, і жити воно має вічно, бо разом (з, із, зі) мовою умирає народ (Я. Гоян).* 3. *Таке й (у, в, уві) сні не побачиш (З журн.).* 4. *А що, як ще Василь (над, наді) мною сміється (Г. Квітка-Основ'яненко).* 5. *Велике значення (у, в) формуванні характеру має самовиховання (З журн.).* 6. *Коли син вирушав (з, із) дому в далеку дорогу, мати дарувала йому рушник, щоб беріг від лиха (Л. Орел).* 7. *Великий артист Михайло Щепкін народився (в, у) сім'ї крапака (в, у) 1788 році (З журн.).*

15*. Перекладіть українською мовою.

Добрий по натуре — _____

по ошибке — _____

по погоде — _____

в пользу — _____

в пять часов — _____

в один день — _____

при входе — _____

при исполнении — _____

при помощи — _____

из-за неосторожности — _____
из-за границы — _____
при условии — _____
по получении — _____
в школу — _____

16. Перевірте себе за тестом.

1. За генетичною спорідненістю з частинами мови вторинні прийменники бувають:

- а) відіменні; б) займенникові; в) віддієслівні;
г) прислівникові.

17. Запишіть п'ять прислів'їв і приказок, до складу яких уходять різні прийменники. Виконайте морфологічний аналіз двох (на вибір) прийменників.

---

18. Укладіть бібліографічний покажчик статей до теми “Прийменник”.

Оцінка за виконання завдань теми:

ТЕМА: СПОЛУЧНИК

Питання для обговорення

1. Функції сполучників у мові.
2. Сполучники сурядності та підрядності, їх групи.
3. Прості та вивідні сполучники.
4. Морфологічний склад сполучників.
5. Сполучні (відносні) слова, їх функції, функціональне розмежування сполучників і сполучних слів.

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Сполучник — це _____

---

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.
-

Вислів «вийти на вулицю» означав «з'явитися на люди», «показатися людям». Вулиця не тільки обнародувала суспільне життя кожного її мешканця, а (і/й) дисциплінувала, якщо хочете, – зобов'язувала «не виносити сміття», не бути «на людських язиках», тобто заручитися гарною славою про себе. Дівчата, виходячи на вулицю, неодмінно переодягалися, чепурилися. Проходячи повз гурт, кожен намагався «виявити себе» – чемно вітався, розпитував про життя-буття, здоров'я, (і/й) неодмінно складалася думка про людину: «Дивись, яка чемна дівчина», «От гарний хлопець у Павлюків», (і/й) вже убивче, зневажливе: «Пройшов вовкулакою», «Несеться, що (і/й) землі під носом не бачить»... .

Для вулиці були свої, що їх ніхто не міг змінити, закони (і/й) традиції. Іноді вони, правда, переростали усталені межі, почасти робили з мухи слона, народжувалися домисли (і/й) плітки, але жили вони недовгим життям, – на зміну приходили, утверджувалися здорові норми контролю (і/й) самоконтролю. Недарма казали: «Не вулиця свиню псує, а свиня вулицю!».

Вулиця була (і/й) місцем спілкування літніх людей. У вільний від роботи час (і/й) свята на ній завжди збиралися бабусі (і/й) дідуся, котрі, присівши на колоди, вели розмови, згадували, олюднювали новини. Тому кожен господар намагався тримати в охайності колохатню частину вулиці — замітав моріжок, чинив тин, висаджував квіти (і/й) дерева. Це була своєрідна візитка вдатливості господаря (і/й) господині, їхніх дітей (За В.Скуратівським).

План

---

3. Знайдіть у тексті сполучники. Визначте, до якого розряду за функцією вони відносяться (надписи зробіть над словами).

4. Пригадайте, на які групи поділяються сполучники за будовою. Проілюструйте це прикладами з тексту.

---

5. Виберіть правильний варіант з дужок, пригадавши правила чергування звуків.

6. Доберіть до тексту назву й складіть до нього план.

Відомо, що мова кожного народу — явище давнє, її коріння сягає в доісторичні часи. Вона є найгеніальнішим наслідком матеріальної та духовної діяльності багатьох поколінь, а кожне створене слово — це символ сформованої ідеї, витвореної у великих зусиллях людини проникнути у світ природи, у саму себе.

Національна мова — це здобуток культури, духовної діяльності певного народу, а одночасно здобуток культури всього людства, бо кожна мова доповнює іншу, а разом — вони витвір світового колективного людського розуму.

Мова й пісня — дві найважливіші фортеці, які народ повинен оберігати пильніше й відчайдушніше, ніж свої кордони. Тому що, утративши кордон, державність, народ

завжди має можливість їх відновити, а мови не відновить ніколи. Вона втратиться навіки-віків. Цінності її немає з чим порівнювати, її не можна замінити чужою мовою, оскільки це означало б, що народу потрібно прищепити чуже серце, вселити чужу душу. Силою примушувати народ зрікатися рідної мови — найбільший злочин (Г. Нудьга).

План

-
-
-
7. Випишіть з тексту опорні слова, словосполучення й речення, за якими його можна відтворити.

-
-
-
8. Підкресліть у тексті сполучники сурядності однією рисою, а сполучники підрядності — двома.

9. Виконайте морфологічний аналіз двох (на вибір) сполучників.
-
-

10. Заповніть таблицю прикладами з тексту.

Групи сполучників за будовою

Прості	Складні	Складені

- 11*. Прочитайте слова. Поміркуйте, які сполучники пишуться разом (з'єднайте, де це потрібно), які — через дефіс (установте його), а які — окремо (залиште без змін).

То ж, або ж, ото ж то, адже ж, ані ж, себ то, тому то, коли б то, тоб то, мов би, хоча б, тож то, отже ж, це б то,

а як же, от же ж, не наче б то, ніби то, як би то, так що, через те що, тільки но, дарма що, бо ж.

12. Перевірте себе за тестами.

1. Сурядні сполучники за функцією бувають:

а) єднальні; б) протиставні; в) порівняльні; г) розділові.

2. За способом уживання сполучники поділяються на:

а) одиничні, повторювані, парні;

б) одиничні, повторювані;

в) одиничні, парні.

13*. Прочитайте подані слова. Над обставинними сполучниками часу поставте цифру 1, причини — 2, мети — 3, умови — 4, способу дії — 5, допустовими — 6, порівняльними — 7, міри і ступеня — 8, наслідку — 9. Які сполучники можуть відноситися до різних видів залежно від контексту?

У зв'язку з тим що, для того щоб, як тільки, неначе, ледве, що аж, так що, після того як, тому що, оскільки, якби, незважаючи на те що, коли, немовбито, щоб, завдяки тому що, аж, відтоді як, аби, ніби, мовбито, ніж, дарма що, якщо, бо.

14. Продовжіть речення, уживаючи сполучники підрядності.

Я люблю рідне місто... _____

Я ціную свою подругу... _____

15. Складіть план розповіді “Сполучник як службова частина мови”.

Оцінка за виконання завдань теми:

ТЕМА: ЧАСТКА

Питання для обговорення

1. Функції часток у мові.
2. На які групи поділяються частки за своїм значенням?
3. Співвідносність часток з іншими частинами мови.
4. Наголос у частках.
5. Правила написання часток.

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Частка — це _____

---

2. Дайте назву тексту й складіть до нього план.
-

Нема нічого а світі луччого і Богу милішого, як серце матері до своїх діточок! Скільки б їх у неї не було, чи десятком Бог благословив, чи тільки одним, одно – для неї рівні, жодного любить, усіх рівно пестує, за всяким рівно вбивається. Дев'ять здоровенькі край неї, потішають її. А одно морщиться, кисне, недуже; уже вона з ним убивається, тужить, уже й боїться, щоб *ще* дужче не занедужало або щоб, – нехай Бог боронить, – щоб *ще й* не вмерло. Вона їх обмива, обпатрює, обшива, зодяга, і ніколи ж то не втомиться, ніколи не поскуча з ними, і усяка робота на діточок їй не важка. Коли з дітей є яке шалівливе, неслухняне, то батько – як батько – гримне на такого, скубне, щипки дасть, попіб'є; а мати – як мати! Вона почне його уговорювати, пестувати: «Не роби так, синочку, не ходи туди, голубчику! Так не гаразд. Ти мені досаджаєш. Я, глядячи на тебе, частісінько бачу та думаю, коли б то він схаменувся та покинув таке робити, та слухав би батькового вчення, та пожалкував би моїх слізочок, то *ще* з нього був би чоловік, *ще* б я діждала на старості радуватися, глядячи на нього».

Нехай же тепер усяк про себе згада, – бо хто не був змолоду шаловливий? – від чого більш жаль візьме? Чи від батькових скубок, або хоч і пужки, чи від матиного голублення. А ще як яка часом заплаче? – так Господи милостивий! Усі пакості покинеш, і на вечорниці з місяць не навідаєшся, і зробиш за трьох. Що то мати! Святе діло! Господь милосердний, як є він на небесах, так замість себе дав нам на землі родителів: батько – щоб навчав та до розуму доводив, наставляв на добре пуття, на вірний шлях; а щоб чоловік молодий здуру не затужив та не збився з пантелику, так тут мати з такою любов'ю, як є Господь милосердний до нас, грішних. Недарма в народі кажуть: Як батько помре, то півсироти, а мати – то вже ціла сирота; Рідна мати високо замахує, а помалу б'є; У дитини пальчик заболить, а в матері – серце; На сонці тепло, а біля матері добре (За Г. Квіткою-Основ'яненком).

План

---

3. Поясніть написання частки *не*. Поміркуйте, вона заперчує зміст висловлюваного повністю чи частково.

---

4. Підкресліть у тексті формотворчі частки.

5. Випишіть оклично-підсилювальну частку з другого абзацу.

---

6. До якої групи відносяться виділені в першому абзаці частки (підсилювальні, приєднувальні, спонукальні тощо)? Надписи зробіть над словами.

7. Доберіть до тексту назву й продовжіть його кількома реченнями. Складіть план.

Уже багато літ живуть у моїх батьків лелеки. Біля саду висока липа росте, на ній і змостили собі гніздо. І хто б не проїжджав селом, неодмінно погляд зведе на лелече гніздо та, либонь, подумає: “Добрі ж бо люди тут живуть!”

Тато своїх лелек добре знає. Коли прилетять, придивляється, чи “наші”, а чи, може, чужі заблукали. “Наші-таки, — повідомляє з радістю і гордістю, — ото він, хазяїн, а то його половинка”.

Оце вчора притомилися ми за день. Посідали ввечері у дворі на лавці. І тут несподівано серед вечірньої тиші так радісно і звучно зацокотів лелека. Як усі порадили! І бігом до груші, звідки добре видно, як стоїть лелека у гнізді, голову задерши, крила розпростерши. Наче співає: “Я вже прилетів до свого гнізда! Ось воно, моє рідне!”

А вдосвіта тато вже надворі. Назбирав гілочок, розкидав по городу. Лелеки теж рано встають. Мамина хустка вже вплелася в їхнє гніздо. Та вона не сердиться, навпаки, ходить задоволена: “От і моя хустка пригодилася”.

Лелека-хазяїн зовсім тата не боїться. Ходить повагом біля нього, шукає підходящу гілочку. Обоє заклопотані, обоє в роботі.

Мине час. З’являться в лелек маленькі.

План

-
-
8. Стисло запишіть свої міркування про те, чому проїжджі думають, що на подвір'ї з лелеками живуть добрі люди. Які ще птахи оселяються біля людей?
-
-
-
-

9. Підкресліть у тексті всі частки.

10. Зробіть морфологічний розбір часток першого та другого абзаців.
-
-
-
-
-
-

11. Перевірте себе за тестами.

1. Частки *хай*, *нехай* можуть бути:

а) препозитивні; б) постпозитивні; в) у будь-якій позиції.

2. Як пишуться подані слова з частками?

Чи / мало, що / вечора, як / найшвидше, ані / трохи, що / сили, де / далі.

а) Разом; б) окремо; в) через дефіс.

12. Складіть п'ять—шість речень, використовуючи частки різних розрядів.
-
-
-
-
-

13 *Заповніть таблицю прикладами.

Розряди часток

Формотворчі	Словотворчі	Заперечні	Модальні
<p>а) утвор. умовн. спосіб дієслів:</p> <p>б) утвор. наказ. спосіб дієслів:</p> <p>в) творять зворотні дієслова:</p> <p>г) творять найвищ. ступінь порівн. прикм. і присл.:</p>	<p>утвор. нові слова:</p>	<p>заперечують висловлене:</p>	<p>надають додаткових відтінків:</p>

14. Визначте види модальних часток. Над питальними напишіть цифру 1, над стверджувальними — 2, підсилювальними — 3, вказівними — 4, означальними — 5, видільними — 6, спонукальними — 7, кількісними — 8, власне модальними — 9.

Годі, майже, приблизно, лише, саме, от, онде, наче, мовби, що то за, егеж, чи, ой, хіба, оце, якраз, аж, таки, давай, мало не, трохи не, навряд, отож, авжеж, ген, власне, все ж, ще.

15*. Прочитайте слова. Поміркуйте, які частки пишуться разом (з'єднайте, де це потрібно), які — через дефіс (установте його), а які — окремо (залиште без змін).

Будь коли, усе таки, таки витримали, як от, написав же, узяв би, дарма що, не добачати, навряд чи встигнуть, сядь но, будь з ким, аяк же, все ж таки, що за радість, аби де, чи мало, не чути, трохи не заізнитися, бозна який, казна де, все таки.

16. Передайте свої враження від прочитаної книги (переглянутої телепередачі, улюбленого кінофільму, почутої історії, відпочинку на морі тощо), уживаючи різноманітні частки. Підкресліть їх.

Оцінка за виконання завдань теми:

ТЕМА: ВИГУКИ. ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНІ СЛОВА

Питання для обговорення

1. Статус вигуків у системі частин мови.
2. Функції вигуків у мові.
3. Розряди вигуків за значенням і творенням.
4. Роль звуконаслідувальних слів у мові.
5. Використання звуконаслідувальних слів у різних синтаксичних функціях.

Вправи та завдання

1. Продовжіть визначення.

Вигуки — це _____

_____

Звуконаслідувальні слова — це _____

_____

_____

2. Прочитайте уривок з твору Остапа Вишні «Перепілка».

Біжиш і знаєш, що в діда Матхея в кишені манок отой, що так робить: «Сюр-сюр! Сюр-сюр!», – так, як перепілочка до себе перепела кличе.

–Драстуйте, дідусю! – хакаєте ви.

–Здоров, здоров! – кажуть дід Матхей.

–Підемо, дідусю? – боязко запитуєте ви, і так вам хочеться аж у самісіньку душу дідусеву вскочити, – підемо? Ох, і падьпадьомкали, як з татком в сіножать їхав! Штук сто! От підпадьомкали!

–Падьомкали, кажеш!

–Ой, дідусю! І досі аж у вухах лящить!

–Лящить, кажеш?

–Ох, і лящить! Штук сто!

–Сто, кажеш?

–А мо, й ціла копа!

–Копа, кажеш? А що більше – чи копа, чи сто?

–Копа, дідусю, більша! Копа як яєць, то повнісінький кошик.

–А як сто?

–А як сто... Як сто? То, мабуть, як яєць, то тільки на яечню.

–Ич як! Дуже багато падьпадьомкали? У клітку не влізуть!

–Так ми не всіх ловитимемо!

–Ага! Ну, тоді, мабуть, підемо! А я думав, що цілу копу треба ловити, та й злякався! А як можна не всіх, тоді підемо!

3. Підкресліть у тексті вигуки однією рисою, а звуконаслідувальні слова двома.

4. Випишіть із тексту слово, що є похідним від звуконаслідувального.

---

5. Визначте, що передає вигук *ой* у наведеному тексті (здивування, бажаність, осуд, біль, переляк, погрозу, сумнів, убоління тощо).

6. Знайдіть у тексті апелятивні вигуки. Випишіть їх і з'ясуйте, що вони виражають (привітання, пробачення, подяку, прощання, божбу, просьбу тощо).

---

7. Поміркуйте, лексеми *бух*, *шасть*, *пурх* належать до звуконаслідувань чи дієслів.

---

8. Наведіть приклади вигуківих фразеологізмів.

9*. На основі прочитаного тексту складіть діалог, уживаючи вигуки.

Виявляється, що крейда — це глина з острова Крит. Як будівельний матеріал римляни вивозили білу глину з того

острова й називали її *крета*. Цей будівельний матеріал почали застосовувати в себе германці, називаючи його *кріда*, *креда*, а потім *крайде*. Від германців слово дійшло й до слов'ян.

Тепер про олівець. У давнину писали на пергаменті, який був дуже дорогим матеріалом, тому писати на ньому було справою відповідальною. Щоб писати рівно й красиво, олов'яними кружками проводили на пергаменті лінії, а вже потім по них рівненько й акуратно писали. Пізніше з'явилися олов'яні палички в дерев'яній оправі. В Італії серединки олівців робили також зі сплаву двох частин олова та однієї частини цинку. Олівці набули поширення в Європі. Тоді ж з'явилась і їхня назва у німців — *Bleistift*, де *Blei* — “олово”, а *stift* можна перекласти як *обрубок*, *стержень*, *штифт*. У нас і в поляків у назві збереглося лише *олово* — *олівець*, *олувек*. І хоч пізніше олов'яні олівці вийшли з ужитку (вони були замінені графітними), назви *бляйштифт* — *олувек* — *олівець* збереглися.

Говорячи про слово *олівець*, ми згадували пергамент. Що це за “папір”? У II ст. до н. е. у Пергамському царстві, яке було розташоване на малоазійському узбережжі, почали обробляти телячі шкури таким способом, що вони ставали придатними для писання на них. Їх старанно вишкрібали з обох боків, вибілювали у вапні, натягали на раму, сушили, а потім обрізали — і виходив гладенький, тонкий і дуже міцний “папір”, на якому було зручно писати. За місцем, де його виготовляли і звідки вивозили, цей матеріал назвали *пергамен*, *пергамент*. Ним користувались ще досить довго після появи сучасного паперу, бо пергамент був значно міцніший і не псувався так швидко, як папір. На Україні користувалися ним ще у XVI ст.: польські королі писали на ньому грамоти на володіння землею своїм і українським панам. Пергамент можна побачити в музеях і бібліотеках, де зберігаються старовинні книжки (А. Коваль).

---

10. Прочитайте слова. Поміркуйте, які вигуки пишуться разом (з'єднайте, де це потрібно), які — через дефіс (установте його), а які — окремо (залиште без змін).

Будь ласка, їй Богу, ов ва, на добраніч, от тобі й на, ой ой ой, оце так, хай йому грець, ал ло, на все добре, їй право.

11. Розставте при вигуках розділові знаки. Зробіть морфологічний розбір вигуків.

---

1. *Ой Морозе, Морозенку, славний ти козаче! (Нар. пісня).*
2. *Гей удармо в струни, браття, в золотії (М. Рильський).*
3. *Ох вітряне і п'яне провесіння ти моє (Л. Первомайський).*

12. Складіть два речення, у яких у ролі вигуків уживаються повнозначні слова.

---

13 *.Доповніть таблицю.

Групи вигуків за значенням

№	Група	Що виражає	Приклади
1.	Емоційні (почуттєві)		ох, ах, о, пхе, ух, іч, тьху, ура Горенько моє! Боже мій милий!
2.	Спонукальні (волевиявлення)		гей, агов, марш, ціп-ціп, тю-тю-тю, на-на
3.	Слова ввічливості		добрий день, на добраніч, прощайте, спасибі, дякую, щасливо, бувайте здорові, дай Боже
4.	Слова, утворені від інших частин мови		Мамо! Леле! Слава! Цур йому! Лишенько!

14. Перевірте себе за тестами.

1. Які лексико-граматичні особливості притаманні вигукам?
- а) Вигуки не мають предметного значення;
  - б) вигуки відмінюються;
  - в) вигуки не мають словотворчих елементів (суфіксів і префіксів);
  - г) вигуки мають особу, час, спосіб, вид, стан;
  - д) вигуки не мають граматичних ознак;
  - е) вигуки вживаються у реченні в ролі підмета або додатка;
  - є) вигуки не виконують будь-яких синтаксичних функцій;
  - є) вигуки можуть утворювати особливі нерозкладні речення;

ж) вигукам властиві особлива інтонація і експресивна забарвленість.

2. Виберіть речення із звуконаслідуваннями.

а) Цінь! Цінь! Цінь! — застукали дзьобиками в прозорі скляні віконечка синички (Б. Комар).

б) Осанна осені, о сум! Осанна, Невже це осінь, осінь, о — та сама (Л. Костенко).

в) Гу-гу, гу-гу, — застогнав пугач серед лісу (Панас Мирний).

г) Мавка: Геть! Не глузуй! (Леся Українка).

ґ) Агей, поети, глибше тон (П. Тичина).

д) Дівча приставило долоні до обличчя, і на діброву пролунало: “Тур-р! Тур-р! Тур-р!” (В. Галюк).

е) У неї кучері густими кільцями киплять, аж видзвонюють — дзень, дзень (В. Галюк).

15. Поміркуйте, чи є вигуки засобами спілкування.

16. Напишіть невеликий твір-опис “Осінній ліс”, використовуючи вигуки та звуконаслідувальні слова.

Оцінка за виконання завдань теми:

Оцінка за виконання завдань модуля:

МОДУЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ
ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ “А”
Теми: МОРФЕМІКА. СЛОВОТВІР.
ГРАМАТИКА. МОРФОЛОГІЯ

Варіант 1

1. Позначте морфеми в поданих словах.

Грязеводолікарня, розписати, безлюдний, бідність, бджільник, відродитися, канадець, по-господарськи, узимку, жадібно, уплав.

2. Перерахуйте, у яких лексико-граматичних класах слів немає закінчень. Наведіть приклади.

3. Поміркуйте, які зміни (спрощення, ускладнення, декореляція, перерозклад) відбулися в морфемній будові слів *мир, знак, дуло*.

4. Визначте спосіб творення у поданих словах. Покажіть це схематично.

Наставник, запал, заодно, задумати, бачитися, завмаг, зерносховище.

5. Знайдіть слово, що відрізняється від решти словотвірним типом.

Зернина, свинина, горошина, капустана, порошина.

6. Від поданих слів утворіть чоловічі й жіночі імена по батькові.

Сергій, Тарас, Любомир, Сава, Савелій, Геннадій, Юхим, Ілля, Данило, Федір.

7. Розподіліть подані слова на дві групи за наявністю в них словотворчих і формотворчих афіксів.

Літаючий, летіли, прилетіти, приліт, літак, світліший, найсвітліший, світленький, світильник, присвітити, присвітивши.

8. Назвіть способи вираження граматичних значень у поданих рядах слів.

Поганий – гірший, ми – на; голова, голови, голові; небо – небеса; мостити – вимостити; добра – добра́; допомогти –

допомагати;

на зорі – до зорі, нехай співає.

9. Які частини мови охоплює категорія числа?

10. Продовжіть визначення.

Морфологія – це... .

11. Перерахуйте службові частини мови. Чи є вигук частиною мови й чому?

12. Спишіть. Визначте, частиномовну приналежність усіх слів речення. Знайдіть і позначте випадки переходу слів з однієї частини мови в іншу.

Стоять мовчки [соняшники], думають про своє, і в їхньому заглибленому думанні й мовчанні вловлюється щось чуже (Є.Гуцало).

Варіант 2

1. Позначте морфеми в поданих словах.

Льоносіносушарка, іспанець, улітку, недочитати, посміхатися, лісівництво, вітчизняний, секретність, жваво, по-їхньому, утричі.

2. Перерахуйте, які форми слів мають нульове закінчення. Наведіть приклади.

3. Поміркуйте, які зміни (спрощення, ускладнення, декореляція, перерозклад) відбулися в морфемній будові слів *жир*, *мило*, *дар*.

4. Визначте спосіб творення у поданих словах. Покажіть це схематично.

Насмішкувато, контроль, заново, розлютитися, підписати, комбат, землевласник.

5. Знайдіть слово, що відрізняється від решти словотвірним типом.

Малляр, перукар, загар, бібліотекар, лікар.

6. Від поданих слів утворіть чоловічі й жіночі імена по батькові.

Клим, Кузьма, Юрій, Віктор, Володимир, Дмитро, Охрім, Григорій, Євген, Валерій.

7. Розподіліть подані слова на дві групи за наявністю в них словотворчих і формотворчих афіксів.

Рідний, рідніший, найрідніший, рідненький, ріднесенький; робив, зробити, зробила, робота, роботящий, робітник.

8. Назвіть способи вираження граматичних значень у поданих рядах слів.

Брати – взяти, він – його; глибокий – глибокий; пишу, пишеш, пише; казати – сказати; вино́сити – віно́сити; рука – руці; тримав би, на груші – з груші.

9. Які частини мови оформлює категорія особи?

10. Продовжіть визначення.

Грамматика – це... .

11. Перерахуйте самостійні частини мови. Які з них називаються іменними?

12. Спишіть. Визначте, частиномовну приналежність усіх слів речення. Знайдіть і позначте випадки переходу слів з однієї частини мови в іншу.

Пролісок пробив листок торішній, аж зачудувалася трава. Завжди рани дістає колишне, як нове бере свої права (М.Рильський).

ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ “В”

Тема: ІМЕННІ ЧАСТИНИ МОВИ

Варіант 1

1. Доповніть визначення.

Іменник – це ... .

Займенник – це... .

2. Із поданих іменників виписіть збірні.

Народ, коріння, мишва, полк, голота, городина, чагарник, армія, сосняк, адміністрація, малеча, гербарій, ліс, молодь, екіпаж.

3. Установіть рід поданих слів. У яких іменниках рід можна встановити тільки за контекстом?

Інтерв'ю, НЛЮ, аташе, Тбілісі, рагу, облвно, бідолаха, покриття, шлях, навчання, кореспондент, кенгуру, міс, плакса, дитя, качка.

4. Наведіть приклади кількох прикметників, які мають суплетивні форми вищого ступеня порівняння.

5. Випишіть із поданих прикметників ті, що не мають ступенів порівняння.

Салатовий, дотепний, зелений, розумний, живий, густенький, німий, веселий, зозулястий, темнесенький, глибокий, гнідий, синюватий, пречудовий, малесенький, кущий, величезний, старий, мілкий, сіро-зелений, дзвінкоголосий, незборимий, рідкий, багатий.

6. Утворіть аналітичну форму недостатнього ступеня безвідносної міри якості прикметників *різкий, ароматний*.

7. На які групи поділяються означено-кількісні числівники? Відповідь проілюструйте прикладами.

8. Провідмініайте числівники п'ять, п'ятдесят, п'ятсот, п'ятсотий.

9. Узгодьте іменники з числівниками.

Три (механізатор), два (тополя), двоє (спортсмен), чотири (світанок), п'ять (матрос), два з половиною (кілограм), сім цілих і сім десятих (гектар), кілька (тиждень).

10. Запишіть кілька означальних займенників. Що є спільною рисою цієї групи займенників?

11. Провідмініайте займенники дехто, якийсь, хтозна-чий, котрий.

12. Яке явище називається прономіналізацією? Наведіть приклад.

Варіант 2

1. Доповніть визначення.

Прикметник – це... .

Числівник – це... .

2. Із поданих іменників випишіть збірні.

Насіння, козацтво, рота, ластовиння, загін, ансамбль,

мушва, вишняк, піхота, озимина, рій, символіка, розарій, Шевченкіана, табун.

3. Установіть рід поданих слів. У яких іменниках рід можна встановити тільки за контекстом?

Таксі, ГЕС, шимпанзе, леді, Баку, гусениця, трудяга, фойе, нечепура, ампула, поні, кредит, мосьє, путь, картопля, лікар, загс.

4. Проілюструйте кількома прикладами морфологічні процеси, що відбуваються при утворенні простої форми вищого ступеня порівняння прикметників.

5. Випишіть із поданих прикметників ті, що не мають ступенів порівняння.

Вороний, каштановий, мілкий, сліпий, білий, голосний, білосніжний, босий, бордовий, чистий, новісінький, вагітна, жовтуватий, мертвий, стрункий, попелястий, грушоподібний, жовтогарячий, темно-синій, непохитний, круглий, довжелезний, синій.

6. Утворіть синтетичну форму надмірного ступеня безвідносної міри якості прикметників *злий, товстий*.

7. На які групи поділяються числівники за структурою? Відповідь проілюструйте прикладами.

8. Провідмінійте числівники вісім, вісімдесят, вісімсот, вісімсотий.

9. Узгодьте іменники з числівниками.

П'ять (кілометр), три (анкета), два (стовпчик), двоє (хлоп'я), тридцять цілих і п'ять десятих (процент), шість з половиною (година), чотири (літр), декілька (сторінка).

10. Запишіть кілька неозначених займенників. Що є спільною рисою цієї групи займенників?

11. Провідмінійте займенники дещо, чийсь, абиякий, казна-хто.

12. Яке явище називається субстантивацією? Наведіть приклад.

ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ “С”

Теми: ДІЄСЛОВО. ДІЄСЛІВНІ ФОРМИ

Варіант 1

1. Доповніть визначення.

Дієслово – це ... .

Дієприслівник – це... .

2. Із поданих дієслів випишіть ті, що передають інформування.

Берегти, преміювати, інформувати, володіти, сідати, питати, аплодувати, повідомляти, прямувати, кликати, роздавати, попереджати, вабити, благати, сповіщати, глузувати, милуватися.

3. Пригадайте, від якої основи дієслова (інфінітива чи теперішнього/ простого майбутнього часу) утворюються: а) особові форми наказового способу; б) дієприкметники минулого часу. Проілюструйте це прикладами.

4. До поданих дієслів недоконаного виду доберіть співвідносні форми доконаного виду. Поміркуйте, які дієслова живаються лише в одній видовій формі.

Ототожнювати, лягати, перегукуватися, жаліти, переконувати, зафарбовувати, роздавати, перетинати, повідомляти, насаджувати, обраховувати, лихоманити, зимувати, патрулювати, користуватися, просити, хвастати.

5. Висвітліть питання про категорію перехідності/ неперехідності дієслів.

6. Із поданих дієслів випишіть безособові.

Одягається, морозить, зустрічається, не їється, сталося, пощастило, вигоріло, лікуватися, вистачає, живеться, одержати, сміється, вечоріє.

7. Утворіть від інфінітивів можливі форми майбутнього часу недоконаного виду.

Бачити, виборювати, відзначати.

8. Визначте, до якої дієвідміни відносяться дієслова з інфінітивною основою на *i* .

Вертіти, марніти, терпіти, біліти, горіти, гомоніти, воліти,

летіти, ревіти, хотіти, гуркотіти, радіти, хворіти, посиніти.

9. Утворіть активні дієприкметники. Проілюструйте, від якої основи дієслова і за допомогою якого суфікса вони утворені.

Мити, лежати, тривати, грати, співати, плакати, дрижати, нудьгувати, сяяти, бажати, ідеалізувати, проводити.

10. Напишіть, яке явище називається ад'ективацією.

11. Пригадайте, від якої дієслівної основи утворюються предикативні форми на –но, –то. Проілюструйте відповідь прикладами.

12. Прочитайте речення. Зробіть морфологічний розбір дієслів і дієслівних форм.

Хмари по небу пливуть звідусіль, Важко вантажені сніжною ватою, І ось непомітно – вже кистю пухнатою Білим по чорному пише метіль (В.Калашник).

Варіант 2

1. Доповніть визначення.

Дієприкметник – це... .

Дієприкметниковий зворот – це... .

2. Із поданих дієслів випишіть ті, що передають взаємну дію.

Мандрувати, залицятися, мудрувати, тріумфувати, вальсувати, хизуватися, битися, воювати, преміювати, поздоровляти, друкувати, співати, суперничати, хвалитися, дружити, листуватися, схилитися.

3. Пригадайте, від якої основи дієслова (інфінітива чи теперішнього/ простого майбутнього часу) утворюються: а) дієслова умовного способу; б) дієприкметники теперішнього часу. Проілюструйте це прикладами.

4. До поданих дієслів недоконаного виду доберіть співвідносні форми доконаного виду. Поміркуйте, які дієслова вживаються лише в одній видовій формі.

Зберігати, дарувати, поєднувати, провідувати, писати, чихати, морозити, замальовувати, призвичаювати,

запрошувати, стихати, завойовувати, перетинати, квартирувати, вартувати, ревнувати, терти.

5. Висвітліть питання про категорію стану дієслів.

6. Із поданих дієслів випишіть безособові.

Відчувати, лихоманить, висловлювати, усміхається, не сидиться, мрячить, замело, поталанило, минулося, боїться, спиться, усміхається, знущатися.

7. Утворіть від інфінітивів можливі форми майбутнього часу недоконаного виду.

Поважати, співати, берегти.

8. Визначте, до якої дієвідміни відносяться дієслова з інфінітивною основою на *i*.

Радіти, чорніти, боліти, сивіти, висіти, світліти, рожевіти, височіти, гриміти, веліти, старіти, брязкотіти, темніти, червоніти.

9. Утворіть пасивні дієприкметники минулого часу. Проілюструйте, від якої основи дієслова і за допомогою якого суфікса вони утворені.

Заштрихувати, відкрити, перетворити, поставити, залишити, озброїти, розбити, прожити, переконати, вимостити, схопити, посіяти.

10. Напишіть, як називається перехід дієприслівника у прислівник.

11. Наведіть приклади, у яких предикативні форми на -но, -то виступають у складі умовного способу дієслів.

12. Прочитайте речення. Зробіть морфологічний розбір дієслів і дієслівних форм.

Я так люблю вечірній Харків, Залитий повинню вогнів, Коли плакучі верби парків Пісні наспівують мені (В.Калашник).

ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ “D”

Теми: ПРИСЛІВНИК. СЛОВА КАТЕГОРІЇ СТАНУ.

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ. ВИГУК.

ЗВУКОНАСЛІДУВАЛЬНІ СЛОВА. МОДАЛЬНІ СЛОВА

Варіант 1

1. Доповніть визначення.

Прислівник – це ... .

Частка – це... .

2. На які групи поділяються означальні прислівники? Наведіть приклади.

3. Запишіть спочатку первинні, а потім вторинні прислівники.

Щохвилини, там, довго, де, повсюди, додола, побратньому, навиліт, угору, туди, поки, вліво, напрокат, попідвіконню, удвох.

4. Складіть речення зі словом *сумно* так, щоб воно виступало то як прислівник, то як слово категорії стану. Визначте його синтаксичну функцію.

5. Як називаються прийменники, утворені з двох чи більше первинних прийменників? Наведіть приклади.

6. Назвіть типи сполучників за будовою. Наведіть приклади.

7. Із поданих сполучників випишіть порівняльні

Мов, аби, якби, ніби, через те що, нібито, затим що, щоб, хоч, наче, який, що, замість того щоб, тимчасом як, мовби, неначе, як.

8. Визначте, які з поданих часток відіграють словотворчу, а які формотворчу роль. Запишіть їх у два стовпчики. Які з часток можуть виконувати обидві функції?

Б, хай, що, кахна-, нехай, будь-, аби-, де-, -ся, як-, що-, би, -небудь, хтозна-.

9. Запишіть частки з поданими словами разом, окремо або через дефіс.

Ані/трохи, давай/но, казна/який, чим/далі, де/небудь, ато/ж, що/дня, дарма/що, ні/трохи, де/котрий, отакий/то,

екс/чемпіон, немовби/то, як/найшвидше, тим/то, так/от.

10. Складіть речення з вигуком *ой*, який би виражав різні емоції.

11. Розкрийте питання про звуконаслідувальні слова.

12. Спишіть речення. Зробіть морфологічний розбір службових частин мови.

Я шаную і поважаю руки мудрі, красиві, дужі, неумомні і не байдужі, повні крові гарячої, сили, ті, що все на землі створили (П.Дорошко).

Варіант 2

1. Доповніть визначення.

Прийменник – це... .

Сполучник – це... .

2. На які групи поділяються обставинні прислівники? Наведіть приклади.

3. Запишіть спочатку первинні, а потім вторинні прислівники.

Тепер, учетверо, тоді, деколи, відколи, нізащо, затепла, босоніж, поодинці, уголос, доти, по-новому, так-сяк, звідси, зсередини.

4. Складіть речення зі словом *тепло* так, щоб воно виступало то як прислівник, то як слово категорії стану. Визначте його синтаксичну функцію.

5. Пригадайте чим відрізняються первинні прийменники від вторинних.

6. Назвіть типи сполучників за походженням. Наведіть приклади.

7. Із поданих сполучників випишіть часові.

Дарма що, аби, поки, після того як, якщо, мовби, як тільки, через те що, щойно, відколи, доки, ніби, щоб, бо.

8. Визначте, які з поданих часток означальні, а які видільні. Запишіть їх у два стовпчики.

Тільки, точно, лише, хоч би, навіть, бодай, власне, саме, все ж, аж, рівно, уже, хоча б, лишень.

9. Запишіть частки з поданими словами разом, окремо або через дефіс.

Чим/швидше, ані/хто, якби/то, казна/який, ні/про/що, ото/ж, мов/би, слухай/но, казна/з/ким, не/доук, аби/що, экс/президент, не/похитний, хіба/що, що/разу, ані/скільки.

10. Складіть речення з вигуком *ах*, який би виражав різні емоції.

11. Розкрийте питання про модальні слова.

12. Спишіть речення. Зробіть морфологічний розбір службових частин мови.

Україно моя, мені в світі нічого не треба, тільки б голос твій чути і ніжність твою берегти (А.Малишко).

ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ

1. Арполенко Г.П. Числівник української мови: [монографія / Арполенко Г.П.– К.: Наук. думка, 1990.
2. Безпояско О.К. Граматика української мови: Морфологія: [підруч.] / Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. – К.: Либідь, 1993.
3. Безпояско О.К. Іменні граматичні категорії (функціональний аналіз) / Безпояско О.К. – К.: Наук. думка, 1991. – 172 с.
4. Бурячок А.А. Орфографічний словник української мови / Бурячок А.А. – К.: Вища шк., 1996.
5. Великий тлумачний словник сучасної української літературної мови / уклад і ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.
6. Вихованець І.Р. Дві версії про місцевий відмінок / І.Р. Вихованець // Мовознавство. – 1994. –№ 1.
7. Вихованець І.Р. Прийменникова система української мови / Вихованець І.Р. – К.: Наук. думка, 1980.
8. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: академ. граматики укр. мови / І.Р. Вихованець, К.Г. Городенська. – К.: Унів. вид-во „Пульсари”, 2004. – 400 с.
9. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів/ Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К.: Вища шк., 1985.
10. Гнатюк Г.М. Дієприкметник у сучасній українській літературній мові / Гнатюк Г.М. – К.: Наук. думка, 1982.
11. Головащук С.І. Складні випадки наголошування: словник-довідник / Головащук С.І. – К.: Наук. думка., 1995.
12. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова: Морфеміка. Словотвір. Морфонологія / Горпинич В.О. – К.: Вища шк., 1999. – 207 с.
13. Грещук В.В. До питання про словотвір прислівників на -о / В.В. Грещук // Мовознавство. – 1990. – №2.
14. Грищенко А.П. Прикметник в українській мові / Грищенко А.П. – К.: Наук. думка, 1978.

15. Деркач П.Г. Короткий словник синонімів української мови/ Деркач П.Г. – К.: Вища шк., 1993.
16. Дорошенко С.І. Багатозначність слів й омоніми / С.І. Дорошенко // Лінгвістичні дослідження. – Х., 2000. – С. 20 – 23.
17. Дорошенко С.І. До питання про граматичний статус дієприслівника / С.І. Дорошенко // Лінгвістичні дослідження. – Х., 1992. – С. 13-17.
18. Жаботинская С.А. Когнитивные и номинативные аспекты класса числительных / Жаботинская С.А. – М.: ИЯ РАН, 1992. – 216 с.
19. Жовтобрюх М.А. Займенник у системі частин мови / М.А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1994. – № 6.
20. Жовтобрюх М.А. Система частин мови в українській лінгвістичній традиції / М.А. Жовтобрюх // Мовознавство. – 1993. – №3.
21. Загнітко А.П. Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці / Загнітко А.П. – К.: НМК ВО, 1990. – 132 с.
22. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови. Морфологія / Загнітко А.П. – Донецьк, 1996.
23. Історія українського правопису: XVI–XX століття: [хрестоматія]. – К.: Наук. думка, 2004. – 583 с.
24. Карпенко Ю.О. Фонетика і фонологія української мови / Карпенко Ю.О. – Одеса: Чорномор'я, 1996. – 144 с.
25. Клименко Н.Ф. Основи морфеміки сучасної української мови / Клименко Н.Ф. – К., 1998.
26. Кочерган М. Словник російсько-українських міжмовних омонімів / Кочерган М. – К., 1997.
27. Лисиченко Л.А. Лексико-семантична система української мови / Лисиченко Л. А. – Х., 1997. – 129 с.
28. Маркотенко Т.С. Домашній репетитор з української мови / Т.С. Маркотенко, Л.В. Мельник. – Луганськ, 1999.

29. Маркотенко Т.С. Картки оперативного контролю з сучасної української мови: Морфологія / Т.С. Маркотенко, Л.В. Мельник. – Луганськ, 2001.
30. Маркотенко Т.С. Сучасна українська мова: Граматика. Морфологія: Матеріали для дистанційного навчання / Т.С. Маркотенко, Л.В. Мельник. – Луганськ, 2002.
31. Маркотенко Т.С. Сучасна українська мова: Лекції, практичні заняття (для самостійного опрацювання): [метод. рек.] / Т.С. Маркотенко, Л.В. Мельник. – Луганськ, 1999.
32. Матвіяс І.Г. Іменник в українській мові / Матвіяс І.Г. – К.: Рад. шк., 1974.
33. Мацьків П.В. Наголос і морфемна структура іменника / П.В. Мацьків // Мовознавство. – 1994. – № 3.
34. Мацько Л.І. Семантика вигуків і звуконаслідувань / Л.І. Мацько /// Укр. мова і літ. в шк. – 1985. – №2.
35. Огієнко І. Наочна таблиця милозвучності української мови / Іван Огієнко // Дивослово. – 1996. – № 5 – 6.
36. Ожоган В.М. Займенникові слова у граматичній структурі сучасної української мови / Ожоган В.М. – К.: Наук. думка, 1997. – 231 с.
37. Орфоепічний словник української мови: в 2 т. – К.: Довіра, 2001. – Т. 1–2.
38. Півторак Г. Хронологічні межі формування української мови як мовної системи / Григорій Півторак // Дивослово. – 1995. – № 5 – 6.
39. Плющ М.Я. Словотворення й вивчення його в школі / Плющ М.Я. – К.: Рад. шк., 1985.
40. Плющ М.Я. Сучасна українська літературна мова: [зб. вправ] / Плющ М.Я., Леута О.І., Гальона Н.П. – К.: Вища шк., 1995.
41. Покидько О.М. Інтонаційна функція підсилювально-видільних часток в українській мові / О.М. Покидько // Мовознавство. – 1991. – №1.

42. Полюга Л.М. Словник українських морфем / Полюга Л.М. – Львів: Світ, 2001. – 448 с.
43. Регушевський Є.С. Мезоніми в українській мові / Є.С. Регушевський // Культура слова. – К., 1980. – Вип. 18. – С. 14 – 17.
44. Рискаль Н.М. Синтагматичні зв'язки і парадигматичні відношення слів категорії стану / Н.М. Рискаль // Мовознавство. – 1993. – №4.
45. Русанівський В.М. Дієслово – рух, дія, образ / Русанівський В.М. – К.: Рад. шк., 1985.
46. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / Селіванова О. – Полтава: Довкілля-К., 2006.
47. Сербенська О. Актуальне інтерв'ю з мовознавцем: 140 запитань і відповідей / О.Сербенська, М. Волощак. – К.: Просвіта, 2001. – С. 144–154.
48. Сікорська З.С. Сучасна українська мова: Словотвір і морфеміка / Сікорська З.С. – Луганськ: Альма матер, 2000. – 174 с.
49. Сікорська З.С. Українсько-російський словотворчий словник / Сікорська З.С. – К.: Освіта, 1995.
50. Слинько І.І. Сполучник чи сполучне слово? / І.І. Слинько // Укр. мова і літ. в шк. – 1987. – №4.
51. Словник синонімів української мови: в 2 т. / [А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін.]. – К.: Наук. думка, 1999–2000.
52. Словник фразеологізмів української мови / [уклад.: В.М.Білоноженко та ін.]. – К.: Наук. думка, 2003. – 1104 с.
53. Соколова С. Аспектуальні роди дії та їхнє місце у загальній системі префіксального словотвору дієслова / С. Соколова // Укр. мова. – 2002. – №1.
54. Соколова С.О. Час та його відображення в граматичних категоріях дієслова / С.О. Соколова // Мовознавство. – 1995. – №4–5.

55. Стишов О.А. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / Стишов О.А. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2003. – 388 с.
56. Сучасна українська літературна мова / [Грищенко А.П., Мацько Л.І., Плющ М.Я. та ін.]. – К.: Вища шк., 1997. – 493 с.
57. Сучасна українська літературна мова: [підруч. / за ред. М.Я. Плющ]. – К.: Вища шк., 2000.
58. Сучасна українська літературна мова: [підруч. / за ред. О.Д. Пономарева]. – К.: Либідь, 1997.
59. Сучасний словник-мінімум іншомовних слів. – К.: Довіра, 1999. – 367 с.
60. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика. Орфоепія. Графіка. Орфографія / Тоцька Н.І. – К., 1981.
61. Ужченко В.Д. Сучасна українська мова: [зб. вправ і завд.] / В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. – Луганськ, 1994.
62. Ужченко В.Д. Сучасна українська мова: Лекції, практичні, контрольна робота / Ужченко В.Д., Маркотенко Т.С., Мельник Л.В. – Луганськ, 1997.
63. Ужченко В.Д. Сучасна українська мова: Фонетичний, лексичний, граматичні розбори: [метод. вказ.] / Ужченко В.Д., Маркотенко Т.С., Мельник Л.В. – Луганськ, 1997.
64. Ужченко В.Д. Українська фразеологія: [посібн.] / В.Д. Ужченко, Л.Г. Авксентьєв. – Х.: Основа, 1990.
65. Ужченко В.Д. Фразеологія сучасної української мови / В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. – К.: Знання, 2007.
66. Українська мова: енциклопедія / [редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), Зяблюк М.П. та ін.]. – К.: Укр. енцикл., 2000. – 752 с.
67. Український правопис / АН України ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; Ін-т укр. мови. – [5-те вид., випр. і допов.]. – К.: Наук. думка, 2005. – 240 с.

68. Фурдуй М.І. Українська мова. Практикум з правопису / Фурдуй М.І. – К.: Либідь, 2004.
69. Хом'як І. Секрети української грамотності / І. Хом'як // Дивослово. – 1995. – № 12.
70. Чак Є.Д. Складні випадки вживання слів/ Чак Є.Д. – К.: Наук. думка, 1984.
71. Чубань Т.В. Особливості префіксального вираження видових відмінностей у системі двовидових дієслів / Т.В. Чубань // Мовознавство. – 1996. – № 2–3.
72. Шевелева Л.А. Український правопис у таблицях / Л.А. Шевелева. – Х.: Світ дитинства, 1996.
73. Шкуратяна Н.Г. Сучасна українська літературна мова: [навч. посібн.] / Н.Г. Шкуратяна, С.В. Шевчук. – К.: Літера, 2000. – 688 с.
74. Юшук І.П. Українська мова / Юшук І.П. – К.: Либідь, 2004. – 640 с.
75. Яценко І.Т. Морфемний аналіз: словник-довідник / Яценко І.Т. – К., 1980.

ЗМІСТ

Модуль А.	
Тема: Морфеміка.....	3
Тема: Словотвір.....	11
Тема: Граматика. Частини мови.....	21
Модуль В .	
Тема: Іменник.....	25
Тема: Прикметник.....	35
Тема: Числівник.....	44
Тема: Займенник.....	52
Модуль С .	
Тема: Дієслово.....	60
Тема: Дієприкметник.....	70
Тема: Предикативні дієслівні форми на <i>-но(-ено), -то</i>	80
Тема: Дієприслівник.....	83
Модуль D	
Тема: Прислівник. Слова категорії стану.....	90
Тема: Прийменник.....	97
Тема: Сполучник.....	103
Тема: Частка.....	107
Тема: Вигуки. Звуконаслідувальні слова.....	113
Модульний контроль.....	119
Література для підготовки.....	130

Навчальне видання

Мельник Лариса Володимирівна
Маркотенко Тамара Савеліївна

ВПРАВИ Й ЗАВДАННЯ
З МОРФЕМІКИ, СЛОВОТВОРУ Й МОРФОЛОГІЇ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
для студентів спеціальностей
«Дошкільна освіта» й «Початкова освіта»

Зошит-посібник
(українською мовою)

Здано до набору 2.04.2018 .
Підписано до друку 10.04.2018
Формат 60×84¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Спосіб друку RISO. Ум.-друк. а.8,6. Наклад – 300 прим.

Видавець і виготовлювач
Видавництво Державного закладу
«Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»
пл. .Гоголя, 1, м. Старобільськ, 92703.
Т/ф: 095-620-10-20. e-mail: alma-mater@list.ru